

**BURSA BÖLGESİNDE AVRUPA BİRLİĞİ KIRSAL
KALKINMA PROGRAMI (IPARD) DESTEKLİ KIRSAL
TURİZM PROJELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Bilal ÖLMEZ

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**BURSA BÖLGESİNDE AVRUPA BİRLİĞİ KIRSAL KALKINMA PROGRAMI
(IPARD) DESTEKLİ KIRSAL TURİZM PROJELERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Bilal ÖLMEZ
0000-0002-4540-8873

Prof. Dr. Ercan ŞİMŞEK
(Danışman)

YÜKSEK LİSANSTEZİ
BİYOSİSTEM MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI

BURSA – 2021
Her Hakkı Saklıdır.

TEZ ONAYI

Bilal ÖLMEZ tarafından hazırlanan “BURSA BÖLGESİNDE AVRUPA BİRLİĞİ KIRSAL KALKINMA PROGRAMI (IPARD) DESTEKLİ KIRSAL TURİZM PROJELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyosistem Mühendisliği Anabilim Dalı’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman :

Başkan :

İmza

Üye :

İmza

Üye :

İmza

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Prof. Dr. Hüseyin Aksel EREN

Enstitü Müdürü

10 / 10 / 2021

Fen Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

**10 / 10 / 2021
Bilal ÖLMEZ**

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

BURSA BÖLGESİNDE AVRUPA BİRLİĞİ KIRSAL KALKINMA PROGRAMI (IPARD) DESTEKLİ KIRSAL TURİZM PROJELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bilal ÖLMEZ

Bursa Uludağ Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Biyosistem Mühendisliği Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ercan ŞİMŞEK

Kırsal kalkınma, ülkelerin gelişmesinde ve sosyo-ekonomik yapısında önemli bir yere sahiptir. Kırsal kalkınmanın önemli kavramlarından biri olan “Kırsal Turizm” coğrafi, sosyo-kültürel, doğal zenginlikler ve tarihi açıdan birçok etmeni ile kalkınma alanında önemli araçlardan biri haline gelmiştir. Avrupa Birliği (AB) tarafından aday ve potansiyel aday ülkelere destek olmak amacıyla oluşturulan IPARD programı sayesinde tarım ve kırsal kalkınma konusunda ülkemizde büyük bir değişim yaşanmaktadır. AB üyelik sürecinde tüm bu hedefler doğrultusunda ülkemizde kurulan Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) aracılığı ile bölgesel bazlı birçok yatırım gerçekleştirilmiştir. Bu yatırımlar beraberinde istihdam, bölgesel kalkınma, göç, kırsal-kent ilişkisi vb. konularda birçok olumlu iyileşmeyi gerçekleştirmektedir. Bu araştırmanın temel amacı, TKDK tarafından Bursa bölgesinde IPARD programı kapsamında desteklenen kırsal turizm tesislerinin genel özelliklerinin belirlenmesi, demografik yapılarının değerlendirilmesi ve projelerin genel hatları ile incelenmesidir. Yapılan araştırmalar sonucunda TKDK tarafından IPARD I ve IPARD II programı kapsamında Bursa bölgesinde desteklenmiş 10 adet projenin olduğu tespit edilmiştir. Projelerin 6’sının IPARD I programı kapsamında, 4’ün ise IPARD II kapsamında yer aldığı belirlenmiştir. Anket çalışmasından elde edilen veriler SPSS ve Visual Basic veri tabanından makro programlar kullanılarak analiz edilmiştir. Mevcut projelerde genç girişimci sayısının (%10) yetersiz olduğu ve kadın yatırımcı sayısının son yıllarda artış gösterdiği görülmektedir. Eğitim seviyesi ve mesleki yeterlilik gibi konuların işletmelerin kurulu kapasitesine ve sürdürülebilirliğine doğrudan etki ettiği belirlenmiştir. AB destekli projelerinin sürdürülebilirliği ve kırsal kalkınmaya olan etkisinin olumlu olduğu gözlemlenmiş olup, kırsal turizm alanında proje sayısının yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Yeni yatırımların önünü açmak adına Bursa bölgesinin cazibesinin kullanılarak yeterli tanıtımın, bilgilendirmenin ve yönlendirmenin yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal turizm, Kırsal kalkınma, TKDK, IPARD, Bursa 2021, viii + 76sayfa.

ABSTRACT

MSc Thesis

EVALUATION OF RURAL TOURISM PROJECTS SUPPORTED BY EUROPEAN UNION RURAL DEVELOPMENT PROGRAM (IPARD) IN BURSA REGION

Bilal ÖLMEZ

Bursa Uludağ University
Institute of Science
Department of Biosystem Engineering

Supervisor: Prof. Dr. Ercan ŞİMŞEK

Rural development has an important role in the development and socio-economic structure of countries. "Rural Tourism", an important concepts of rural development, has become one of the important tools in the field of development with its geographical, socio-cultural, natural richness and historical factors. Due to the IPARD program created by the European Union (EU) to support candidate and potential candidate countries, there is a great change in agriculture and rural development in Turkey. In the European Union membership process, many regional investments have carried out in through the Agricultural Development Support Institution (ARDSI), which was established in Turkey in line with all these goals. These investments are accompanied by employment, regional development, migration, rural-urban relationship, etc. It makes many positive improvements. The main purpose of this research is to determine the general characteristics of rural tourism operations supported by ARDSI within the scope of IPARD program in Bursa region, to evaluate their demographic structures and to examine the projects in general terms. As a result of this study, it was determined that there are 10 projects supported by ARDSI within the scope of IPARD I and IPARD II program in Bursa region. It has been determined that 6 of the projects are within the scope of IPARD I program and 4 of them are within the scope of IPARD II. The results of this study obtained from survey data analyzed with SPSS program and macro programs of Visual Basic. It is seen that the number of young entrepreneurs in current projects is insufficient and the number of female investors has increased in recent years. It has been determined that subjects such as education level and professional competence have a direct impact on the installed capacity and sustainability of enterprises. It has been observed that the sustainability of EU supported projects and their impact on rural development are positive, and it has been determined that the number of projects in the field of rural tourism is insufficient. It has been concluded that sufficient promotion, information and guidance should be made by using the attractiveness of the Bursa region in order to open up new investments.

Key words: Rural tourism, Rural Development, TKDK, IPARD, Bursa 2021, viii + 76pages.

TEŞEKKÜR

Tez alıŐma s¼recimde, y¼ksek lisans ve lisans eğitim hayatımda kıymetli bilgi, birikim ve tecr¼beleri ile bana yol g¼steren ve destek olan değerli danışman hocam Prof. Dr. Ercan ŞİMŞEK'e teŐekk¼r ve saygılarımı sunarım.

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan, hayatımın her alanında benim ile birlikte m¼cadele veren aileme de sonsuz teŐekk¼r ediyorum.

10 / 10 / 2021
Bilal ¼LMEZ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ VE/VEYA TEŞEKKÜR	iii
SİMGE ve KISALTMALAR DİZİNİ.....	v
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vii
ÇİZELGELER DİZİNİ	viii
1.GİRİŞ	1
2. KURAMSAL TEMELLER ve KAYNAK ARAŞTIRMASI	7
2.1. Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikaları	7
2.2. Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA)	9
2.3. AB Mali Yardımları ve Türkiye'nin Durumu	11
2.4. Türkiye Kırsal Kalkınma Politikaları.....	16
2.5. Tarım ve Kırsal Kalkınma Destekleme Kurumu (TKDK).....	17
2.6. IPARD Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı	23
2.7. Kaynak Araştırması.....	28
3. MATERYAL ve YÖNTEM.....	37
3.1. Materyal	37
3.2. Yöntem	39
4. BULGULAR ve TARTIŞMA.....	41
4.1. Bursa Bölgesi TKDK Destekli Kırsal Turizm İşletmeleri	41
4.2. İncelenen İşletme Girişimcilerinin Demografik Özellikleri	45
4.3. Projelerin Genel Özellikleri	48
4.4.SPSS İstatistiksel Analizi.....	53
4.5. SWOT ANALİZİ: IPARD Programı Destekli Kırsal Turizm Tesislerinin Güçlü ve Zayıf Yönleri Fırsatlar ve Tehditler	56
5. SONUÇ	59
KAYNAKLAR	67
EKLER	72

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
AB	Avrupa Birliği
ABKF	Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ANOVA	Tek Yönlü Varyans Analizi
ASF	Avrupa Sosyal Fonu
AT	Avrupa Topluluğu
ATYGF	Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
AYB	Avrupa Yatırım Bankası
BM	Birleşmiş Milletler
CAO	Yetkili Akreditasyon Görevlisi
CARDS	Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrara Yönelik Topluluk Yardımı
DB	Dünya Bankası
EAFRD	European Agricultural Fund for Rural Development
EAGGF	Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu
EC	European Community
ECU	European Currency Unit
ERDF	Avrupa Kırsal Kalkınma Fonu
ESF	Avrupa Yapısal Fonu
ETSO	Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası
EU	European Union
FEADR	Fondul European Agricultural pentru Dezvoltare Rurala
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GZFT	Güçlü yönler Zayıf yönler Fırsatlar Tehditler
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
IPA	Instrument for Pre-accession Assistance (Katılım Öncesi Yardım Aracı)
IPARD	Instrument for Pre-accession Assistance Rural Development (Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma)
ISPA	Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı
KKYDP	Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KUDAKA	Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
LEADER	Kırsal Ekonominin Kalkındırılması İçin Faaliyetler Arasındaki Bağlantılar
LSD	Least Significant Difference
MEAD	Makine-Ekipman Alımlarının Desteklenmesi
MEDA	Euro-Mediterranean Partnership (Avrupa-Akdeniz işbirliği)
MFİB	Merkezi Finans ve İhale Birimi
MIPD	Multi-annual Indicative Planning Document (Çok Yıllı Belirleyici

NAO	Planlama Belgesi)
NF Ulusal Fon	Ulusal Yetkilendirme Görevlisi Ulusal Fon
NIPAC	Ulusal Katılım Öncesi Yardım Koordinatörü
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OTP	Ortak Tarım Politikası
PHARE	Polonya ve Macaristan Ekonomilerini Yapılandırmak İçin Yardım
SAPARD	Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development (Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı)
SPSS	Statistical Package for Social Sciences
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 2.1. IPARD Programının İller Bazlı Uygulama Yerleri	23
Şekil 2.2. IPARD Programı Başvuru Yol Haritası.....	27
Şekil 3.1. Bursa İli Haritası.....	38
Şekil 4.1. Aslanlar Otel Kırsal Turizm Tesisi.....	42
Şekil 4.2. Gököz Natural Park Kırsal Turizm Tesisi	43
Şekil 4.3. Oğuzhankar Kırsal Turizm Tesisi.....	44
Şekil 4.4. Sızdmari Kırsal Turizm Tesisi.....	44
Şekil 4.5. Normal Q-Q Plot Grafiği	55

ÇİZELGELER DİZİNİ

	Sayfa
Çizelge 2.1. 2002-2006 Yılları Arasında Kullanılan AB Mali Yardımları.....	12
Çizelge 2.2. IPA Mali Yardımının Aday ve Potansiyel Aday Ülkere Dağılımı	13
Çizelge 2.3. IPA (2007-2013) Türkiye Mali Yardım Miktarları	14
Çizelge 2.4. 2014-2020 Dönemi IPA Fonlarının Aday Ülkere Göre Dağılımı	14
Çizelge 2.5. 2014-2020 Politika Alanları ve Sektörlere Göre Endikatif Tahsisat Tablosu	15
Çizelge 2.6. Kırsal Turizm IPARD I AltTedbirleri Bazında Tahsis Edilen Destek Miktarı.....	18
Çizelge 2.7. IPARD I Tedbir ve Alt Tedbir Bazında Proje Sayıları	18
Çizelge 2.8. Bursa İli IPARD I Desteklenen Proje Sayıları ve Hibe Miktarları.....	18
Çizelge 2.9. IPARD I Çağrı Bazında Sözleşme İmzalanan Projelerin Sayısı ve Destek Tutar	19
Çizelge 2.10. Bursa İli IPARD I Alt Tedbir Bazlı Desteklenen Proje Sayıları ve Hibe Miktarları.....	20
Çizelge 2.11. Bursa İli IPARD I Yıllar Bazında Destek Miktarları	20
Çizelge 2.12. IPARD II Destek Miktarları ve Sözleşme Bazlı Ödenen Destek	20
Çizelge 2.13. Bursa İli IPARD II Sektör Bazlı Proje Sayısı ve Destek Miktarları.....	21
Çizelge 2.14. IPARD II Bursa İli IPARD İlçeler Bazlı Desteklenen Proje Sayıları ve Hibe Miktarları.....	22
Çizelge 2.15. IPARD Programı Sıralama Kriteri Listesi	26
Çizelge 4.1. İşletmelerin Demografik Yapısı.....	46
Çizelge 4.2. İşletmelerin Genel Özellikleri-1	49
Çizelge 4.3. İşletmelerin Genel Özellikleri-2	51
Çizelge 4.4. İşletmelerin Genel Özellikleri-3	53
Çizelge 4.5. SPSS Programı İstatistiksel Verileri	54
Çizelge 4.6. Bursa Bölgesi Kırsal Turizm İşletmeleri Swot Analizi.....	55

1-GİRİŞ

Kırsal turizm son zamanlarda Dünya’da kabul gören ve kırsal kalkınmaya yansıtılmış olduğu olumlu etkiler sebebi ile detaylı bir şekilde incelenmeye ve irdelenmeye başlanmış, önemli bir kavram haline gelmiştir. Tüm bu ilginin beraberinde kırsal kalkınma kavramı önem kazanmış ve yeni fikirler ortaya çıkmaya başlamıştır. Yaşamını kırsal alanda sürdüren bireylerin, üretim potansiyelinin geliştirilebilmesi ve ürünlerinin daha iyi değerlendirilmesine paralel olarak gelir artışı sağlayarak sosyal ve kültürel açıdan kendilerini geliştirmeleri, bölgesel farklılıkların giderilmesi sonucunda kentsel alandaki benzer hizmetlerin sağlanabildiği süreç ve bu sürecin örgütlenmesi kırsal kalkınmanın temel kavramlarını ifade etmektedir.

Kırsal kalkınmanın amacı sosyo-ekonomik ve kültürel anlamda yaşam standartlarını arttırma, kır-kent arasındaki nüfus gelir düzeyini, sürdürülebilirlik ve refah seviyesini arttırarak hali hazırda mevcut sorunları gidermek ve geliştirmektir. 1930’lu yıllardan günümüze kadar kırsal alan ve kırsal alanlarda meydana gelmiş sorunları çözmek için pek çok politikalar uygulanmıştır. Tarım ve turizmin geliştirilmesi, mevcut sorunların iyileştirilerek giderilmesi, doğal kaynakların korunması ve insan kaynaklarının geliştirilerek yoksulluğun azaltılması, sosyal ve fiziksel altyapının iyileştirilerek geliştirilmesi için 1963 yılında başlatılan politikalar ve devamında beş yıllık kalkınma planları ile birçok iyileştirme çalışması yapılmıştır.

Bir bölgede kırsal turizmden bahsedilebilmek için, kırsal alandaki su kaynaklarının yeterli düzeyde olması, kırsal alana ulaşımın kolay olması ve yakınında bulunan destinasyonları ziyaret edebilmeye olanak vermesi, konaklama kapasitesinin yeterli ve konaklama koşullarının uygun olması, kırsal etkinliklerin özgün olması, kırsal alanın gelenekselliğinin hissedilmesi, içinde tarihi ve kültürel değerler bulundurması, geleneksel üretim biçimini kırsal turistin de deneyim etmesi, yöreye özgü festivallerin olması, bölge insanının yapılacak faaliyetleri kabullenmesi gereklidir (Çeken ve ark., 2007). Dünyadaki değişime paralel olarak Türk toplumunda da turizm algı ve düşüncelerinde son dönemlerde büyük değişimler olduğu, bu bağlamda turizm

etkinliklerinde çeşitliliğin nicelik ve nitelik yönünden hızlı biçimde değiştiği ve toplumun buna yönelik talepleri olduğu gözlenmektedir. Bu nedenle yakın geçmişte başlatılan ve halen geliştirilip sürdürülen yeni turizm yöntem ve alışkanlıkları ile karşılaşılması olası bir durumdur. Kırsal Turizm bu bağlamda geliştirilen yeni bir kavram olarak değerlendirilebilir. Kırsal Turizmle ilgili çeşitli tanımlamalar yapıldığı görülmektedir. Kırsal turizm, kırsal alanda gerçekleştirilen çok geniş kapsamlı aktiviteleri içeren alternatif bir turizm faaliyetidir. Son dönemlerde eko turizm uygulaması başta olmak üzere, yayla turizmi, köy turizmi, kırsal turizm, tarımsal turizm, açık hava ve doğa sporları turizmi, mağara turizmi gibi faaliyetler alternatif turizm aktiviteleri olarak değerlendirilmektedir.

Kırsal alanlarda gerçekleştirilen bu faaliyetlerin temelinde, şehir yaşamının yarattığı tek düze yaşam biçiminden insanların uzaklaşma gereksinimi etkili olmaktadır. Normal yaşam alanlarından uzaklaşıp, konaklama, farklı aktivitelerle meşgul olunarak zaman geçirilmesi kısa süreli de olsa rahatlatıcı etkiler sağlamaktadır. Kırsal turizm, bölgesel düzeyde ekonomiye katkı sağlayarak kırsal alanda yaşamlarını sürdüren insanların önemli düzeyde refah seviyesini yükseltebilmekte ve böylece kırsalda kalkınmaya destek vermektedir. Kırsal kalkınma ekonomik refahın yanı sıra tarım dışı faaliyetlerin yaygınlaşmasını ve çeşitliliği artırmakta, sosyal ve kültürel gelişmeyi de sağlamaktadır. Buna bağlı olarak bilgi toplumu olmanın yolunu açmaktadır. Günümüzde dünyada ve ülkemizde çevreye duyarlı, kaliteli ve yenilikçi üretim modellerinin kırsal alanda uygulandığı ve kırsal turizmde bu konuda önemli katkı sağladığı ve oldukça başarılı sonuçlar alındığı görülmektedir. Ancak bu sektörün önemli bir potansiyeli bulunmasına karşın henüz yeterli gelişim göstermediği, bu nedenle yaz ve kış turizmde sağlanan desteklerin benzer biçimde kırsal turizm içinde sağlanması, yeni yatırımcıların ve bölge insanının teşvik edilmesi gerekmektedir.

Bir ülkede turizmin gelişmesinde tanıtımın önemli bir rol oynadığı, kırsal turizmde buna katkı sağladığı bilinmektedir. Tanıtım faaliyetleri, turist sayısı ve kalitesini artırmanın yanında turist yapısını çeşitlendirmek ve turizmin sürdürülebilir olmasını

sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Bu durum ülke gelirine önemli katkı sağlayacağı için hükümetlerce bir politika olarak yönetilmektedir.

İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılda hızla değişim gösteren küreselleşen dünyada yaşanan başta ekonomi olmak üzere çok yönlü gelişmeler turizm sektörünün yükselişe geçmesini sağlamıştır. Ülkeler arasındaki rekabetler, farklı istek ve gereksinimleri karşılamak üzere turizmin yapısını da değiştirmiştir. Bireylerin gelirlerinde meydana gelen artış, çalışma saatlerinin kısılması, yıllık izin hakları beraberinde hızla büyüyen kentlerin bireyler üzerinde yarattığı stres, kalabalık şehir hayatı, hava kirliliği gibi olumsuz etkiler bireyleri kitlesel turizm hareketlerine katılmak yerine bireysel turizm hareketlerine doğru yöneltmeye başlamış, deniz-kum-güneş üçlüsü yerine doğal yapısı bozulmamış, kirlenmemiş destinasyonları talep etmeye başlamışlardır. Bu da beraberinde bilindik turizm anlayışının yerine kırsal turizm seçeneğinin yaygınlaşmasına olanak sağlamıştır.

Türkiye – Avrupa Topluluğu (AT) arasında 1963 yılında imzalanan Ortaklık Antlaşması ile birlikte Avrupa Birliği (AB) sağladığı mali yardımları sürdürmektedir. Sağlanan bu kaynaklar ile eğitim, sanayi, tarım gibi alanlarda bölgeler arası farklılıklar gözetilerek kalkınmanın, sürdürülebilirliğin ve söz konusu kalkınma faaliyetlerinin hızlandırılması için ülkelerde belirli bir alt yapı oluşturulması amaçlanmaktadır (Bedel, 2019).

Türkiye 1999 Helsinki Zirvesi'nde ki adaylık döneminde bu mali yardım fonlarından kısıtlı miktarda da olsa kredi şeklinde faydalanmış ve sonrasında adaylık statüsünün kazanılması ile birlikte ülkemize yönelik mali yardımlarda artışlar meydana gelmiştir.

17 Aralık 2001 tarihinde Konsey Tüzüğü ile birlikte tek bir çatı altında toplanan Avrupa Birliği mali yardımları, fonların etkin ve verimli bir şekilde kullanılması için Ulusal Mali Yardım Koordinatörlüğü, Mali İşbirliği Komitesi, Ulusal Fon ve Ulusal Yetkilendirme Görevlisi gibi birimler kurularak denetlenmeye başlanmıştır (Anonim, 2001).

İlerleyen süreçte 3 Ekim 2005 tarihinde AB ile müzakerelerin başlamasının ardından, Türkiye ve AB arasında ikili ilişkilerin oluşturulması ve toplumun katılımının sağlanması adına Avrupa Birliği mali yardımları, fonların etkin ve verimli bir şekilde kullanılması ön planda tutulmaya çalışılmıştır. Geçmişten günümüze süregelen zamanda birçok mevzuat düzenlemesi gerçekleştirilmiş ve mali yardımların miktarlarında ciddi artışlar meydana gelmiştir.

2007-2013 yılları arasında AB bütçesinde önemli değişiklikler yapılarak adaylık başvurusu bulunan ülkeler adına belirlenen mali yardımların, Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) çatısı altında toplanmasına karar verilmiştir. Bu kararda topluluğa üye olma hedefi bulunan ülkelerin öncelikli gereksinimlerini destekleyen projelerin başlangıç desteği ve kurumsal yapılanma, sınır ötesi işbirliği, bölgesel kalkınma, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve kırsal kalkınma olmak üzere beş başlık altında toplanması öngörülmüştür. IPA, beş bileşeninden biri olan IPARD (Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma) programı ile AB Ortak Tarım Politikasının uygulanması, özellikle kırsal alanda sürdürülebilir yönetim anlayışı ve buna bağlı olarak aday ülkelerin tarım sektörünün AB ile eşgüdümünü öngörmektedir.

Aday ülke statüsünde programın yararlanıcısı olarak Türkiye, programın hangi illerde uygulanacağını belirlerken yurt içi gayri safi hasıla (GSYİH), iç göç durumu ve tarımsal yapı ile bölgenin mevcut potansiyel yapısı dikkate alınmıştır. Yapılan çalışmalara göre, 2007-2009 birinci döneminde, Afyon, Amasya, Balıkesir, Çorum, Diyarbakır, Erzurum, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kars, Konya, Malatya, Ordu, Samsun, Şanlıurfa, Sivas, Yozgat, Trabzon, Van, Tokat illeri. 2010–2013 ikinci döneminde ise Ağrı, Aksaray, Ankara, Ardahan, Aydın, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Denizli, Elazığ, Erzincan, Giresun, Karaman, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Uşak, Mersin, Muş, Nevşehir, Mardin illeri uygulanma alanı olarak belirlenmiştir (Gürbüz ve Bedel, 2014).

Belirlenen bu illerde desteklenecek alanların belirlenmesinde iklimsel koşullar, gereksinimler, üretim potansiyelleri, çiftlik faaliyetleri, yöresel ürün, kırsal turizm ve kültür balıkçılığı potansiyeli gibi kriterler değerlendirmeye alınmış ve illere göre sektör

dağılımı yapılmıştır. Ağustos 2012’de yapılan program düzenlemesi ile birlikte IPARD II programı kapsamında yer alan tüm tedbirler program dahilinde belirlenmiş olan 42 il’de uygulanmaya başlanmıştır (Dağlıoğlu, 2008).

IPA sağladığı fonların mali kontrol yetkisini aday ve potansiyel aday ülkelere devretmektedir. Fonların kullanılabilmesi için var olan yönetsel yapının dışında kurulacak bir yapıya gereksinim duyulmaktaydı. Türkiye için oluşturulmuş olan bu idari yapı 5648 sayılı kanunla 18 Mayıs 2007 tarihinde kurulan Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK)’dur.

Kurumun ana görevleri; sağlanacak desteklemelerden çok sayıda kişinin yararlanabilmesi ve bu amaçla çeşitli bilgilendirme ve tanıtımların yapılması, eğitim faaliyetlerinin sürdürülmesi, proje başvurularının alınması ile inceleme ve kontrollerinin yapılması, kabul gören projelerin sözleşmelerinin hazırlanması, yürürlüğe giren projelerin ilerleme ve gelişme durumlarının değerlendirilmesi, mevzuata uygun biçimde gerekli bilgi, belge ve raporların hazırlanması, yetkili kurum ve makamlara sunulmasıdır (Anonim, 2011).

Türkiye’nin öncelik ve gereksinimlerini önceleyen, sürdürülebilir kalkınmada kapasite oluşturulması ve tarım işletmelerinin standartlarının AB seviyesine yükseltmesini amaçlayan Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) Avrupa Komisyonunca 2008 yılında onaylanmış ve uygulamaya geçirilmiştir (Çütçü ve Telli, 2019).

Ülkemizde IPARD Programı aracılığı ile elde edilmeye çalışılan başarı; tarımsal işletmelerin rekabet gücü ile kırsal alanlarda iş ve yaşam koşullarının iyileştirilmesini kapsamaktadır. Kırsal kalkınmanın geliştirilmesi ve ileriye taşınması adına IPARD programının ülke geneline yaygınlaştırılması ve tahsis edilmiş olan fonların doğru bir şekilde kullanımı bu desteklemeler için önemli bir rol oynamaktadır. Bu sayede gerçekleştirilen projelerin bölgeler ve sektörler arasında gelişmişlik düzeylerindeki farklılıkların giderilmesinde önemli katkıları olduğu gözlemlenmiştir. Tüm bunların yanı sıra ülkemiz adına AB üyeliğine giden süreçte gelişmişlik seviyesinin AB

standartlarına doğru çekilerek sürecin hızlanmasında önemli bir rol oynayacağı düşünülmektedir.

TKDK tarafından yürütülen IPARD programının alt kolu olan “Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi” içerisinde kırsal turizm projelerinin yer aldığı bir alt tedbir olarak belirlenmiştir. Programın amacı mikro / küçük girişimciler veya çiftçiler tarafından kurulacak pansiyon, “yatak ve kahvaltı” konaklama ve restoran hizmetlerinin gelişimini, çiftlik turizmi tesislerinin kurulması ve geliştirilmesini ve turistik rekreasyonel faaliyetler (sportif aktiviteler, doğa gezisi, tarihi geziler gibi) için kurulan tesislerin gelişimini desteklemektir (Anonim, 2020). IPARD programı küçük ve orta ölçekli işletmelere uzun vadede ekonomik sürdürülebilirlik sağlarken, aynı zamanda kırsal kalkınmaya katkıda bulunarak rekabetçi bir ortam yaratmaktadır. Tüm bu tedbirler göz önünde bulundurulduğunda programın gerekli gördüğü standartların yerine getirilmesi ve projelerin sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Bursa bölgesinde TKDK tarafından IPARD programı kapsamında desteklenmiş mevcut kırsal turizm tesislerinin demografik yapı ve diğer özelliklerinin değerlendirilmesi, yapılan desteklemeler ve sonuçları konusunda bilgi sahibi olunmasını sağlamak mevcut durum analizi yapılarak sektörün olumlu-olumsuz yönlerinin belirlenerek iyi yönde geliştirilmesi adına ne gibi adımlar atılması gerektiğini ortaya koymaktır.

Ayrıca bu çalışma kapsamında, AB'nin kırsal kalkınma politikaları ve mali yardımları ile birlikte, gelişmekte olan ülke tarım politikalarının alt sektörü olan kırsal turizmin sürdürülebilirliği hakkında detaylı bir analiz yapılması hedeflenmiştir.

2. KURAMSAL TEMELLER ve KAYNAK ARAŞTIRMASI

2.1. Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikaları

Ortak Tarım Politikası (OTP) ile uzun yıllardır kırsal kalkınma çalışmalarına katkı sağlayan AB üyesi ülkeler, ilk yıllarda tarım işletmelerinin fiziksel yapısının iyileştirilmesi üzerinde yoğunlaşmışlardır. Özellikle 70’li yıllardaki bu yaklaşım, öncelikle tarımsal sektörün yapısal sorunlarını çözmeye yönelik bir bakış açısına sahipti. Yine belli kriterlere dayalı olarak 1970’lerin başlarında geliştirilen “Az Tercih Edilen Bölge” kavramı kapsamında, çeşitli kırsal kalkınma yardımları başlatılmıştır. Bunun yanı sıra OTP’nin gerçekleştirdiği reformlar ile birlikte tarımsal üretim alanında işlerlik kazanarak AB kalkınma politikasının günümüzdeki yapısına kavuşması sağlanmıştır. Kırsal kalkınma alanındaki en önemli gelişme Ajanda 2000 reformu ile birlikte hayat bulmuştur. Burada AB, 2000-2006 bütçe dönemi için kırsal kalkınma politika ve kurallarını, tedbirler biçiminde tek bir tüzük altında bir araya getirerek düzenlemiş ve toplam 22 adet farklı tedbir bu program içeriğinde yer bulmuştur. 2003 yılında ise, OTP’nin üretimden bağımsız ödemeler, çapraz uyum ve modülasyon kavramları geliştirilmiş ve tedbirlerin sayısı 26’ya yükseltilmiştir. Aynı yıl içerisinde Salzburg Kırsal Kalkınma Konferansı yapılmış ve kırsal dünya, gıda güvenliği, kamu hizmetlerine erişim, AB bölgesi, uyum, paydaş katılımı konuları gündeme getirilmiştir. Burada yapılan tartışmalar sonucu OTP reformu ile AB’nin kırsal kalkınma politikalarının belirlenmesine ve 2007, 2013 bütçe dönemi için kırsal kalkınma politikalarının yeniden düzenlenmesine olanak sağlamıştır. Buna göre ekonomik, çevresel ve alansal hedefler olmak üzere AB’nin kırsal kalkınma politikası bütünleştirilmiştir (Doğan, 2010).

AB için entegre kırsal kalkınma kavramının karşılığı, ürün kalitesinin, istihdam ve insan kaynaklarının, tarım ve çevre sektöründe doğru kullanılıp hayat kalitesini iyileştirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, AB sürdürülebilirlik esası üzerinde kalkınma planlamalarını şekillendirmiştir. Kırsal kalkınma AB için önemi hep ön planda olmuş, hem üye ülkeler hem de aday ülkelere yönelik politikaların geliştirilmesinde temel

alınmıştır. AB ülke yüzölçümünün % 91'inin kırsal alan niteliğinde olması ve nüfusunun yaklaşık %56'sının bu bölgelerde yaşıyor olması bu yaklaşımın en önemli hale gelmesine neden olmuştur. Bu nedenle kırsal bölgelerin sorunları AB için öncelikli olmuş ve kırsal kalkınma politikaları hep gerekli bir hal almıştır. Üye ülkelerin kırsal kalkınma yaklaşımlarını kendi bağımsız politikalarıyla belirleme olanakları bulunmasına karşın, ülkelerin ihtiyaç duydukları politikaları gerçekleştirme performanslarının çok farklı olması ve politikaların AB içerisinde ulusal ve bölgesel biçimde bölünmesinin çok zor olması nedenleriyle uygulamada çok nadir bir şekilde görülmektedir. Bu yüzden kırsal kalkınma politikalarının AB düzeyinde ele alınması gerekmektedir (Aslan ve ark. 2016).

Dünyada kalkınma kavramı son yıllarda büyük gelişim göstermiştir. Yirminci yüzyılın ortalarından 1980'lere kadar kalkınma devlet eliyle yapılan alt yapı yatırımlarına katkı biçiminde düzenlenmiş böylece ekonomik büyümenin gerçekleştirilebileceği öngörülmüştür. Ancak bu yaklaşım, istenilen sonuçların elde edilmesini engellemiş ve önemli eleştirilerle karşılaşmıştır. Bu nedenle önemli değişimler yapılarak kırsal kalkınma kavramında yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir. Buna göre mekânsal iyileştirmenin yetersiz olduğu buna paralel gerek ekonomik gerekse sosyal yaklaşımlarla insanlara dokunulması gerektiği anlaşılmıştır. Bu değişim yeni değerler dizisi ile kırsal kalkınma politikaları için bir aşama kat edilmesine olanak sağlamıştır. (Anonim 2011).

AB' de kırsal kalkınmanın ana yapısını 2005 yılında yapılan Konsey Tüzüğü düzenlenmeleriyle oluşturmuştur. Burada oluşturulan kırsal alana yönelik kalkınma politikası üç temel hedef ve eksen üzerinde odaklanmıştır. Bunlar;

- a) Tarım ve ormancılık sektöründe rekabeti geliştirmek,
- b) Kırsal alan ve çevresini iyileştirmek,
- c) Kırsal alanda yaşam kalitesini artırmak ve ekonominin çeşitlendirilmesini sağlamaktır.

Üye devletler bu koşulları gerçekleştirebilmek için, kaynaklarını dengeli bir biçimde yaymak zorunda kalmışlardır. Sağlandıkları fonun bir kısmını ise Önder Topluluk Girişimi projelerine ayırmak durumunda kalmışlardır(Avrupa Birliği, 2018).

Kırsal kalkınma programları kaynakları, Avrupa Yapısal Fonu (ESF), Avrupa Kırsal Kalkınma Fonu (ERDF) ve Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu (EAGGF) gibi fonlardır. Bu destek kaynaklarıyla tarımsal alanda kırsal kalkınmanın sağlanmasını amaçlamaktadır. Tarımsal kalkınmada, meraların iyileştirilmesi, tarımsal ürünlerin depolanması, istihdamın artırılması, alt yapı için kaynak kullanımı, sağlık ve eğitim hizmetlerinde kalitenin artırılması ve mesleki gelişim eğitimlerinin kırsal alanda yaygınlaştırılması gibi hedeflere ulaşılması üzerine planlanmıştır (Aslan ve ark. 2016).

AB üye ülkelerinde kırsal kalkınmayı geliştirmeye yönelik yeni yaklaşımlar geliştirilirken, bir yandan da aday ülkeler içinde katılım öncesi bazı yardım politikaları oluşturulmuştur. Bu çerçevede mali yardımların ağırlıklı olarak doğu ve orta Avrupa ülkelerine sağlandığı görülmüştür. Bu süreçte Tarım ve Kırsal Kalkınma İçin Özel Katılım Programı (SAPARD), Polonya ve Macaristan Ekonomilerini Yapılandırmak İçin Yardım (PHARE) programı, Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrara Yönelik Topluluk Yardımı (CARDS) ve Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı (ISPA) yürürlüğe konulmuştur. 2006 yılına kadar sürdürülen bu programlardan sonra aday ülkelere yönelik AB 2007-2013 bütçe dönemleri için Katılım Öncesi Mali Araç (IPA) mali yardım programını oluşturmuştur (Aslan ve ark. 2016, Olgun ve Sevilmiş 2017).

2.2. Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA)

IPA AB'nin Batı Balkanlara ve Türkiye'ye daha verimli kaynak aktarımını sağlamak amacıyla oluşturduğu bir mekanizmadır. Avrupa Birliği, IPA ile Türkiye'de sağlanması istenilen reformları teknik ve mali açıdan desteklemektedir. Burada Türkiye ve AB yönetmelik ve standartlarında uyumluluk sağlanarak fon dağıtımı esası üzerinde durulmaktadır. Türkiye için böylece, AB üyeliğiyle kazanacağı hak ve yükümlülüklerle bir hazırlık süreci sağlanacaktır. IPA, Avrupa Komisyonu tarafından ilk olarak aday

ülkelerin reformlarının desteklenmesi için 2007-2013 dönemi için finansal ve teknik yardım sağlamak üzere tasarlanmıştır. Günümüze kadar gelen süreçte iki ayrı dönemde programlanmış ve kendi içerisinde beş farklı bileşenden oluşmaktadır. Birinci dönemi kapsayan 2007-2013 yılları için, müktesebata ekonomik ve sosyal uyumluluk ile birlikte kapasite artırımı amaçlanmıştır. Bu dönemin bütçesi 11,5 milyar olup 4,8 milyar avro'luk bölümü Türkiye'ye için kullanılmıştır. Katılım öncesi fonlar ile aday ülkelerin ekonomik ve siyasi gelişimine katkıda bulunduğu gibi çevre ve iklim değişikliği, ulaşım, enerji arzı konularında da beklenen hedeflerin gerçekleştirilmesine olanak sağlanabilmektedir(Anonim, 2021a)

Birinci dönemin devamı niteliğinde olup, 2014 – 2020 yıllarını kapsayan ikinci dönemde de AB müktesebatına uyum ve uygulamasına yönelik benzer çalışmalar yürütülerek, bu kapsamda 11,7 milyar avro'luk bütçenin 4,4 milyar avro'luk kısmı Türkiye için kullanılmıştır. IPA II kapsamındaki mali yardım ile ekonomik, sosyal ve bölgesel gelişmenin desteklenmesi, siyasi reformların desteklenmesi, AB üyeliğinden kaynaklanan ve AB müktesebatıyla uyumluluk çerçevesinde gelecekteki tüm yükümlülüklerin yerine getirebilmesini sağlamak ve bölgesel işbirliğini güçlendirilmesi olmak üzere dört özel amacı bulunmaktadır (Anonim, 2019)

Türkiye'de IPA finansmanı, doğrudan Avrupa Komisyonu tarafından karşılandığı gibi Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, Hazine Müsteşarlığı tarafından kullanılmaktadır. Bunun dışında, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı çevre ve iklim eylemleri için, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı inovasyon ve rekabet edebilirlik için, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı ulaşım sektörü için, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı eğitim, istihdam ve sosyal politika alanları için katkılar sunmaktadır. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, Bölgesel Kalkınma Programı (IPARD) kapsamında seçilen illerde uygulama ve ödemelerin sorumluluğunu üstlenmiştir (Anonim, 2020)

2.3. AB Mali Yardımları ve Türkiye'nin Durumu

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşuyla birlikte, belirli program ve stratejiler çerçevesinde kendi olanaklarını kullanarak kalkınma hamlelerini gerçekleştirmiştir. İkinci dünya savaşı sonrası dönemde ise Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası (DB), Amerika Birleşik Devletleri, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ve AB gibi ülke ve küresel kuruluşlar ile işbirliği yürütmüştür. 1957 yılında Roma Antlaşması ile kurulan AET ile ilişkilere 1959 yılından itibaren yapılan başvuru ve 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile Türkiye-AT Ortaklık Antlaşması süreci başlatılmıştır. Burada, Topluluk tarafından Türkiye'ye mali yardımlarda bulunulmasının gerekliliği göz önünde bulundurulmuştur (Akın 2016).

Türkiye-AT Ortaklık Antlaşması ile başlayan bu sürecin ilk dönemi olarak adlandırılan, 1996 yılına kadar geçen sürede üçüncü ülke statüsünde Gümrük Birliği kapsamında 1 milyar avro kredi desteğinden yararlandırılmış, adaylık statüsü kazanılan 1999 yılında ise 755,3 milyon avro tutarında yardımdan yararlanılmıştır. Bu iki dönem genel olarak adaylık öncesi mali yardımlar dönemi olarak da adlandırılmaktadır. Adaylık öncesi dönemde yararlanılan bu fonların büyük çoğunluğu Avrupa-Akdeniz işbirliği (MEDA - Euro-Mediterranean Partnership) Programı ve Avrupa Yatırım Bankası (AYB) kredileri kaynaklıdır (Koçak 2009, Dinç 2014).

Adaylık statüsünün kazanılmasının ardından Türkiye'ye yönelik mali yardımların miktar ve kapsamında artış yaşanmıştır. Çizelge 2.1'de AB mali yardım miktarları gösterilmektedir.

Aday ve potansiyel aday ülkeler için AB'nin bütçesinde önemli değişikliklere gidilerek farklı programlardan aktarılan mali yardımlar tek bir çatı altında IPA adıyla bütünleştirilmiştir. IPA'nın temel amacı, topluluğa üyelik hedefi olan ülkelerin önceliklerine hizmet edecek projelere destek verilmesidir. Böylece, AB müktesebatına uyum için gerekli alt yapı ve yönetim kapasitenin geliştirilmesi kolaylaştırılabilecektir.

Çizelge 2.1. 2002-2006 Yılları Arasında Kullanılan AB Mali Yardımları (milyon avro)

YIL	2002	2003	2004	2005	2006	TOPLAM
PROJE SAYISI	18	28	39	25	45	155
BÜTÇE	126	133	250	300	500	1309

IPA mali desteği, IPA Çerçeve Tüzüğü kapsamında 2006 yılında yürürlüğe girmiştir. Bunun devamında IPA Uygulama Tüzüğü 2007 yılında mevzuata girmiştir. Buna göre Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma, (II) Sınır Ötesi İşbirliği, (III) Bölgesel Kalkınma, (IV) İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi ve (V) Kırsal Kalkınma olarak beş ana bileşen altında toplanan mali yardımların ülkelerin adaylık durumuna göre dağıtılması planlanmıştır. Aday ve potansiyel aday ülkeler (I) ve (II) numaralı IPA bileşenlerindeki mali yardımlardan ayırım yapılmaksızın yararlanabilirken, diğer bileşenlerden yalnızca aday ülkeler yararlanabilmektedir. Bu çerçevede katılım öncesi mali destek sağlayan IPA, 2007-2013 döneminde kapsam dâhilindeki tüm ülkeler için planlanan bütçenin (Çizelge 2.2) 4,8 milyar avro'luk kısmını yani yaklaşık yarısını (Çizelge 2.3) Türkiye için kullandırmışlardır. (Mehter Aykın ve Gürsoy 2011, Dinç 2014).

Türkiye'nin önerileriyle de her yıl güncellenen bu beş bileşenin nasıl ve hangi alanlarda kullanılacağı "Çok Yıllık Belirleyici Planlama Belgesi" çerçevesinde değerlendirilmektedir. Türkiye'nin özellikle 2007-2013 döneminde ve 3 yıllık uzatma sürecinde sergilemiş olduğu olumlu performans hem AB'ye üyelik süreci hem de 2014-2020 bütçe döneminde gerçekleştirilecek olan IPA II programı için önemli bir altyapı ve tecrübe oluşturmuştur (Mehter Aykın ve Gürsoy 2011, Efe 2017).

Çizelge 2.2. IPA Mali Yardımının Aday ve Potansiyel Aday Ülkelere Dağılımı

Ülkeler	Yüzölçümü (km ²)	Euro /km ²	Nüfus 2006	Avro / kişi	Toplam Fon (milyon avro)	Oran %
Türkiye	783,562	6,119	72.520,000	66,1	4 795	48,2
Sırbistan	77,474	17,890	7.425,000	186,7	1 386	13,9
Hırvatistan	56,594	17,634	4.443,000	224,6	998	10,0
Bosna-Hersek	1,209	12,810	3.843,000	170,7	656	6,6
Kosova	10,887	58,326	2.070,000	306,8	635	6,4
Makedonya	25,713	23,918	2.039,000	301,6	615	6,2
Arnavutluk	2,875	206,957	3.149,000	188,9	595	6,0
Karadağ	13,812	17,087	624,000	378,2	236	2,4
İzlanda					30	0,3
Toplam	1.022,126	9,489	96.113,000	103,5	9 944	100%

AB 2007-2013 dönemindeki aday ülkelere yönelik olan mali yardım programının 2014-2020 bütçe döneminde de devam etmesine karar vermiştir. Bu dönemde IPA fonlarının aday ülkelere göre dağılımı Çizelge 2.4’de gösterilmiştir. Ayrıca AB Komisyonu Türkiye’ye tahsis edilen mali yardımların önceliklerini belirleyen Türkiye için Belirleyici Strateji Belgesini Ağustos 2014 de kabul etmiştir. IPA I döneminde 5 bileşen kapsamında mali yardım planlayan Avrupa Komisyonu, fonların daha etkili kullanılması amacıyla IPA II döneminde sistematik değişikliğe giderek 9 temel sektör belirlemiştir. Belirlenmiş olan bu sektörlerin ana başlıkları bazında Türkiye’deki fon dağılımı Çizelge 2.5’de gösterilmiştir (Efe 2017, Olgun ve Sevilmiş 2017, Çolak ve Ertuğrul 2018).

Çizelge 2.3.IPA (2007-2013) Türkiye Mali Yardım Miktarları (milyon avro)

Bileşen	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Toplam
Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma	256,7	256,1	239,6	217,8	231,3	227,49	246,3	1 675,2
Sınır Ötesi İşbirliği	2,1	2,9	3,0	3,1	5,1	2,2	2,1	20,6
Bölgesel Kalkınma	167,5	173,8	182,7	238,1	293,4	356,8	378,0	1 790,3
İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	50,2	52,9	55,6	63,4	77,6	83,93	96,0	865,8
Kırsal Kalkınma	20,7	53,0	85,5	131,3	172,5	189,78	213,0	865,8
TOPLAM	497,2	538,7	566,4	653,7	779,9	860,2	935,5	4 831,6

Çizelge 2.4. IPA Fonlarının Aday Ülkelere Göre Dağılımı 2014-2020 Dönemi (milyon avro)

Ülkeler	2014	2015	2016	2017	2018-2020	Toplam
Türkiye	620,4	626,4	630,7	636,4	1 940,0	4 453,9
Sırbistan	195,1	201,4	207,9	215,4	688,2	1 508,0
Makedonya	85,7	88,9	91,6	94,9	303,1	664,2
Arnavutluk	83,7	86,9	89,7	92,9	296,3	649,5

Kosova	83,8	85,9	88,7	91,9	295,2	645,5
Karadağ	39,6	35,6	37,4	39,5	118,4	270,5
Bosna Hersek	39,7	39,7	42,7	43,7	-	165,8

Çizelge 2.5. 2014-2020 Politika Alanları ve Sektörlere Göre Gösterge Tahsisat Tablosu
(milyon avro)

Türkiye	2014	2015	2016	2017	2018-2020	Toplam
Birliğe üyelik için hazırlayıcı reformlar	355,1	196,6	240,3	137,2	652,2	1 581,4
Sosyoekonomik ve bölgesel kalkınma	155,8	265,8	247,0	261,4	595,3	1 525,3
İstihdam, sosyal politikalar, eğitim, cinsiyet eşitliğinin teşviki ve insan kaynaklarının geliştirilmesi	37,4	62,9	65,9	68,9	199,9	435,0
Tarım ve kırsal kalkınma	72,0	100,9	77,0	158,1	504,2	912,2
Toplam	620,4	626,4	630,8	636,4	1 940,0	4 453,9

2.4. Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası

Türkiye, 1930'lu yıllardan itibaren ülke kalkınmasını belirgin plan ve program doğrultusunda yürütüp, planlı kalkınmayı hedeflemiştir. Öncelikli olarak kalkınmanın kırdan başlatılması gerektiği ortaya konmuş ve 1924 yılında Köy Kanunu çıkarılarak köylere ilişkin hukuki temeller oluşturulmuştur. Ancak dünyada yaşanan 1929 ekonomik buhranın uygulanmasını geciktirmiştir. Sonrasında, köylerin temel alt yapı gereksinimleri köylülerin ekonomik yetersizlikleri nedeniyle devlet tarafından ele alınmıştır (Geray, 2011). Köylerde yaşayan nüfusun büyük çoğunluğu okuma yazma bilmediğinden eğitimin önemsendiği ve Köy Enstitülerinin kurulduğu görülmektedir. Ayrıca öncelikli yasalardan biride toplumun mülkiyet durumunu iyileştirerek toprakların işlenmesini sağlayacak 1945 yılındaki çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunudur. 1970'li yıllarda Köy Kentler ve Tarım Kentleri, 1980'li yıllarda ise Merkez Köyler alt yapı hizmetlerinin sağlanması ve kısıtlı kamu kaynaklarının dengeli dağılımı açısından önemli faydalar göstermiştir. 1950'li yıllardan başlayıp 1985 yılına kadar sürdürülen ve YSE ve Topraksu kurumları ile 1985 sonrası ise Köy Hizmetleri, Tarım Reformu, Toprak-İskan ve Or-Köy Genel Müdürlükleri aracılığıyla kırsal altyapının geliştirilmesine yönelik önemli çalışmalar yürütülmüştür (Işık, ve Baysal, 2011).

2005 sonrası ise KÖYDES ve BELDES projeleri ile yeni politikalar çerçevesinde kırsal alt yapı sorunları çözümlenmeye çalışılmıştır. Özellikle 1986 yılında başlatılıp 1995 yılına kadar sürdürülen KKDF ve 2005 yılından itibaren de Dünya Bankası destekli Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı tarım işletmelerinin geliştirilmesi açısından önemli katkılar sağlamıştır. Daha sonra Dokuzuncu Kalkınma Planı doğrultusunda Kırsal Kalkınma Planı (KKP) hazırlanmış ve kırsal alanda görülen sorunlara çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Bu plan doğrultusunda, öncelikli tedbir ve faaliyetlerin ortaya konulması ve AB üyelik sürecindeki yükümlülüklerin belirlenmesi sağlanmıştır.

Ülkemizde kırsal kalkınma hamlesi olarak kırsal turizm, ekonominin geliştirilmesi ve iş olanaklarının artırılması, yöresel kültür mirası ve köylerin korunması, kırdan turizm için barınma kapasitesinin artırılması ve ilçelerin tanınırlığını arttırmak için agro-turizm

faaliyetlerinin devamlılığı amaçlanmıştır. Bu faaliyetleri gerçekleştirebilmek için ülke genel bütçesi, belediye ve mahalli idare bütçeleri, KOSGEB ve Kalkınma Ajanslarının hibeleri, AB fonları, Türkiye Kalkınma Bankası desteklerinden yararlanılabilmektedir.

2.5. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK)

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın alt kuruluşu olarak 2007 yılında yasayla kurulan ve tüzel kişiliği bulunan, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK), ulusal kalkınma hedefleri doğrultusunda program ve stratejileri belirlenen özel bütçeli bir kamu kurumu olup idari ve mali özerkliğe sahiptir. Kırsal Kalkınma Bileşeni içeriğiyle Avrupa Birliği'nin aday ve potansiyel aday ülkelere destek olmak amacıyla oluşturulan Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPARD), programının uygulanmasından sorumludur. Uygun harcamalar karşılığında %50, %65 oranlarında, Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği finansmanlarıyla oluşturulan IPARD Programı fonudur. 2018 yılında Türkiye'de yeni yönetim sistemine geçiş sürecinin ardından ilgili kuruluş kanununun ismi 2 Temmuz 2018 sayılı KHK ile "Tarım Ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Hizmetleri Hakkında Kanun" olarak değiştirilmiş ve kurumun görev ve yetkileriyle ilgili maddeler kuruluş kanunundan kaldırılmıştır. Kaldırılan bu maddeler 15 Temmuz 2018 tarihli 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararname'sinin 35. bölümünde tekrar düzenlenmiştir. TKDK, öncelikle merkez teşkilatı ve 1. faz İl Koordinatörlüklerinin akreditasyon sürecini tamamlayarak 1 Temmuz 2011 tarihinde ilk başvuru çağrı ilanına çıkmıştır. Ardından 2. faz İl Koordinatörlüklerinin de akreditasyon işlemleri sonlandırılarak, 42 İl Koordinatörlüğü birlikte 23 Ocak 2013 tarihinde 9. Çağrı ilanına çıkmıştır.

IPARD programına genellikle, çiftçiler, üretici birlikleri, çiftçi örgütleri, özel sektör kuruluşları ve nadir görülse de bazı kamu kuruluşları başvuru yapabilmektedir. Başvuru sahipleri hazırlanan projeleri başvuru çağrı ilanında belirtilen dönemlerde Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'na iletirler. Kurum gerekli inceleme ve kontrollerden sonra kurum yetkilisi ile başvuru sahibi arasında hazırlanan sözleşmeye göre yatırıma karar verilip hibe oranında (genellikle %50) belirlenen miktar faydalanıcı

hesabına aktarılır. Kırsal turizm tedbirleri kapsamında yapılan destekleme miktarı Türkiye geneli ve Bursa için Çizelge 2,6'da sunulmuştur (Anonim, 2019)

Çizelge 2.6. Kırsal Turizm IPARD I alt tedbirler bazında tahsis edilen destek miktarı ile sözleşme imzalanan ve ödenen destek miktarları (avro)

Tedbir	Tahsis Edilen		İmzalanan Sözleşme Tutarı		Ödenen Tutar	
	Kamu	AB (%75)	Kamu	AB (%75)	Kamu	AB (%75)
Kırsal Turizm	-	-	67 253 087	50 439 815	48 489 569	36 367 711

Çizelge. 2.7. IPARD I tedbir ve alt tedbir bazında proje sayıları

Tedbir	Alınan Proje Başvurusu	Sözleşme İmzalanan	Tamamlanan
Kırsal Turizm	675	412	355

Çizelge 2.8. Bursa ili IPARD II sektörler bazında proje sayıları ve destek miktarları (milyon TL)

Desteklenen Sektörler	Proje Sayısı	Toplam Yatırım Miktarı	Toplam Hibe Miktarı	Ödemesi Biten Proje Sayısı	Ödenen Hibe Miktarı
Kırsal Turizm	4	5,87	3,02	1	0,54

Çizelge. 2.9. IPARD I çağrı bazında sözleşme imzalanan projelerin sayısı ve destek tutarları (avro)

Çağrı No	İmzalanan Sözleşme Sayısı	AB Katkısı	TC Katkısı	Kamu Katkısı
1. Çağrı	4	353 561,47	117 853,82	471 415,29
2. Çağrı	58	15 621 075,48	5 207 025,16	20 828 100,64
3. Çağrı	91	23 909 979,89	7 969 993,33	31 879 973,11
4. Çağrı	52	10 229 844,47	3 409 948,20	13 639 792,63
5. Çağrı	46	10 711 917,48	3 570 639,20	14 282 556,68
6. Çağrı	44	11 326 665,28	3 775 555,47	15 102 220,75
7. Çağrı	43	11 245 737,63	3 748 579,63	14 994 317,26
8. Çağrı	111	21 671 302,78	7 223 768,52	28 895 071,30
9. Çağrı	981	79 750 020,99	26 583 348,28	106 333 369,27
10. Çağrı	417	21 895 530,86	7 298 513,54	29 194 044,40
11. Çağrı	4 530	176 867 608,33	58 955 871,98	235 823 480,31
12. Çağrı	1 679	238 935 719,46	79 645 241,54	318 580 960,99
13. Çağrı	2 318	127 419 312,12	42 473 106,14	169 892 418,26
14. Çağrı	484	138 099 933,15	46 033 311,48	184 133 244,63
15. Çağrı	289	78 731 948,68	26 243 983,22	104 975 931,91
Toplam	11 147	966 770 158,07	322 256 739,51	1 289 026 897,43

Çizelge 2.10. Bursa ilinde IPARD I alt tedbirler bazında desteklenen proje sayıları ve hibe miktarları (milyon TL)

Desteklenen Alt Tedbirler	Proje sayısı	Toplam yatırım miktarı	Toplam Hibe Miktarı	Ödemesi biten proje sayısı	Ödenen Hibe Miktarı
Kırsal Turizm	6	9,6	3,5	6	3,02

Çizelge 2.11. Bursa ili IPARD I yıllar bazında destek miktarları (milyon TL)

Yılı	Toplam Yatırım Tutarı	Toplam Hibe Miktarı	Ödenen Hibe Tutarı
2013	32,1	13,4	10,38
2014	110,7	51,1	31,54
2015	59,7	25,1	25,50
2016	4,1	1,2	14,46
TOPLAM	206,6	90,8	81,88

Çizelge 2.12. IPARD II tedbirler bazında tahsis edilen destek miktarı ile sözleşme imzalanan ve ödenen destek miktarları (avro)

Tedbirler	Toplam Tahsis Edilen		Sözleşme İmzalanan			Tamamlanan Projelere Ait Bilgiler			Ödenen Kamu Desteği Oranı
	Kamu Desteği	Ab Katkısı	Proje Sayısı	AB Katkısı	Proje Sayısı	Proje Sayısı	AB Katkısı	Kamu Desteği	Yatırım Tutarı
302	202 920 000	152 190 000	975	34 995 609	832	15 516 523	20 688 698	31 828 768	10,19

Çizelge 2.13. Bursa ili IPARD I ilçeler bazında desteklenen proje sayıları ve hibe miktarları (milyon TL)

İlçe adı	Proje sayısı	Toplam yatırım miktarı	Toplam Hibe Miktarı	Ödemesi biten proje sayısı	Ödenen Hibe Miktarı
Büyükorhan	16	5,7	3,0	17	2,59
Gemlik	2	1,2	0,5	2	0,51
Gürsu	6	16,6	5,2	6	5,09
Harmancık	4	0,7	0,3	4	0,31
İnegöl	24	25,3	11,8	24	10,73
İznik	14	23,5	11,1	14	9,69
Karacabey	28	63,5	28,1	28	24,80
Keles	19	2,1	1,0	19	0,94
Kestel	4	2,3	1,2	4	1,15
Mudanya	19	8,7	3,0	19	2,67
Mustafakemalpaşa	40	20,8	9,9	39	8,29
Nilüfer	8	10,7	4,8	8	4,68
Orhaneli	7	2,6	1,2	7	1,00
Orhangazi	3	1,5	0,6	3	0,65
Osmangazi	5	5,5	2,0	5	1,77
Yenişehir	20	16,0	7,1	20	7,01
Yıldırım	1	0,0	0,0	1	0,02
TOPLAM	220	206,6	90,9	220	81,88

Çizelge 2.14. Bursa ili IPARD II ilçeler bazında desteklenen proje sayıları ve hibe miktarları (milyon TL)

İlçe Adı	Proje Sayısı	Toplam Yatırım Miktarı	Toplam Hibe Miktarı	Ödemesi Biten Proje Sayısı	Ödenen Hibe Miktarı
Büyükorhan	5	5,21	2,70	4	1,08
Gemlik	1	2,39	1,18	-	-
Gürsu	1	2,26	0,92	-	-
Harmancık	-	-	-	-	-
İnegöl	10	11,52	4,57	3	1,17
İzmit	2	1,78	1,00	2	0,72
Karacabey	7	16,44	7,38	1	0,47
Keles	2	1,95	1,03	1	0,05
Kestel	6	7,65	3,59	-	-
Mudanya	6	4,97	2,60	2	0,08
Mustafakemalpaşa	5	13,12	5,36	3	0,15
Nilüfer	2	0,28	0,16	2	0,12
Orhaneli	6	11,96	5,88	-	-
Orhangazi	2	0,25	0,13	2	0,13
Osmangazi	3	8,58	3,42	1	1,07
Yenişehir	11	3,24	1,40	6	0,53
Yıldırım	-	-	-	-	-
TOPLAM	69	91,61	41,32	27	5,56

2.6. IPARD Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı

IPA'nın beşinci bileşeni olan IPARD programı yararlanıcılarından olan Türkiye, IPARD programına temel kaynak olması amacıyla ilgili bakanlık ve Devlet Planlama Teşkilatı koordinasyonunda stratejisini belirlemiştir. IPARD programının amacı, tarım sektörünün ve kırsal alanların sürdürülebilir kalkınması için öncelikli sorunların belirlenmesi ve çözümüne yönelik katkı sağlamaktır. Uygulamanın yapılacağı illerin seçiminde, tarımsal üretim ve potansiyel kırsal alanın güçlü ve zayıf yönleri, yurtiçi gayri safi hasıla (GSYİH) değerleri, göç durumları değerlendirilmiştir. Buna göre, birinci faz dönemi olan 2007–2009 döneminde Afyon, Amasya, Balıkesir, Çorum, Diyarbakır, Erzurum, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kars, Konya, Malatya, Ordu, Samsun, Şanlıurfa, Sivas, Yozgat, Trabzon, Van, Tokat illeri; 2010–2013 ikinci faz dönemi için Ağrı, Aksaray, Ankara, Ardahan, Aydın, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Denizli, Elazığ, Erzincan, Giresun, Karaman, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Uşak, Mersin, Muş, Nevşehir, Mardin illeri (Şekil 2.1) seçilmiştir (Aslan ve ark. 2016).

Şekil 2.1. IPARD Programının İller Bazlı Uygulama Yerleri

Seçilen bu illerdeki sektörlerin belirlenmesinde de tarımsal üretim durumu, hayvan varlığı, iklim etmenleri, gereksinimleri, rekabet özelliği gösterebilme durumu ve potansiyelleri etkili olmuştur. Burada bölgenin bitkisel ve hayvansal üretim potansiyeli ile kırsal turizm potansiyeli çeşitli yönleriyle değerlendirmeye alınmış ve illere göre sektör dağılımı yapılmıştır. Ağustos 2012’de yapılan program modifikasyonu ile da IPARD programında geçen tüm tedbirler tüm illerde uygulanmaya başlanmıştır.

Kırsal Turizm projelerinin uygulanmasında belirlenen koşullar aşağıda sunulmuştur;

- Faaliyetin kırsal alanda yürütülüyor olması,
- Konaklama tesislerinin Turizm Tesisi olarak belgelendirilmesi,
- İşletmenin kapasitesinin 25 odadan fazla olmaması,
- Başvuru sahibi yararlanıcının, yeme- içme tesisleri için ilgili üretim ve kayıt sertifikalarına sahip olmasıdır.

Sağlanacak mali desteğin miktarı her bir yatırım için alt ve üst uygun harcama limiti en az 5.000 Euro en fazla 500.000 Euro olarak biçimde belirlenmiştir. Destekleme oranları ise başvuru sahibi illere göre değişkenlik göstermektedir. Kırsal turizm faaliyetleri için aşağıda belirlenen konularda destekleme yapılmaktadır (Anonim, 2021b) ;

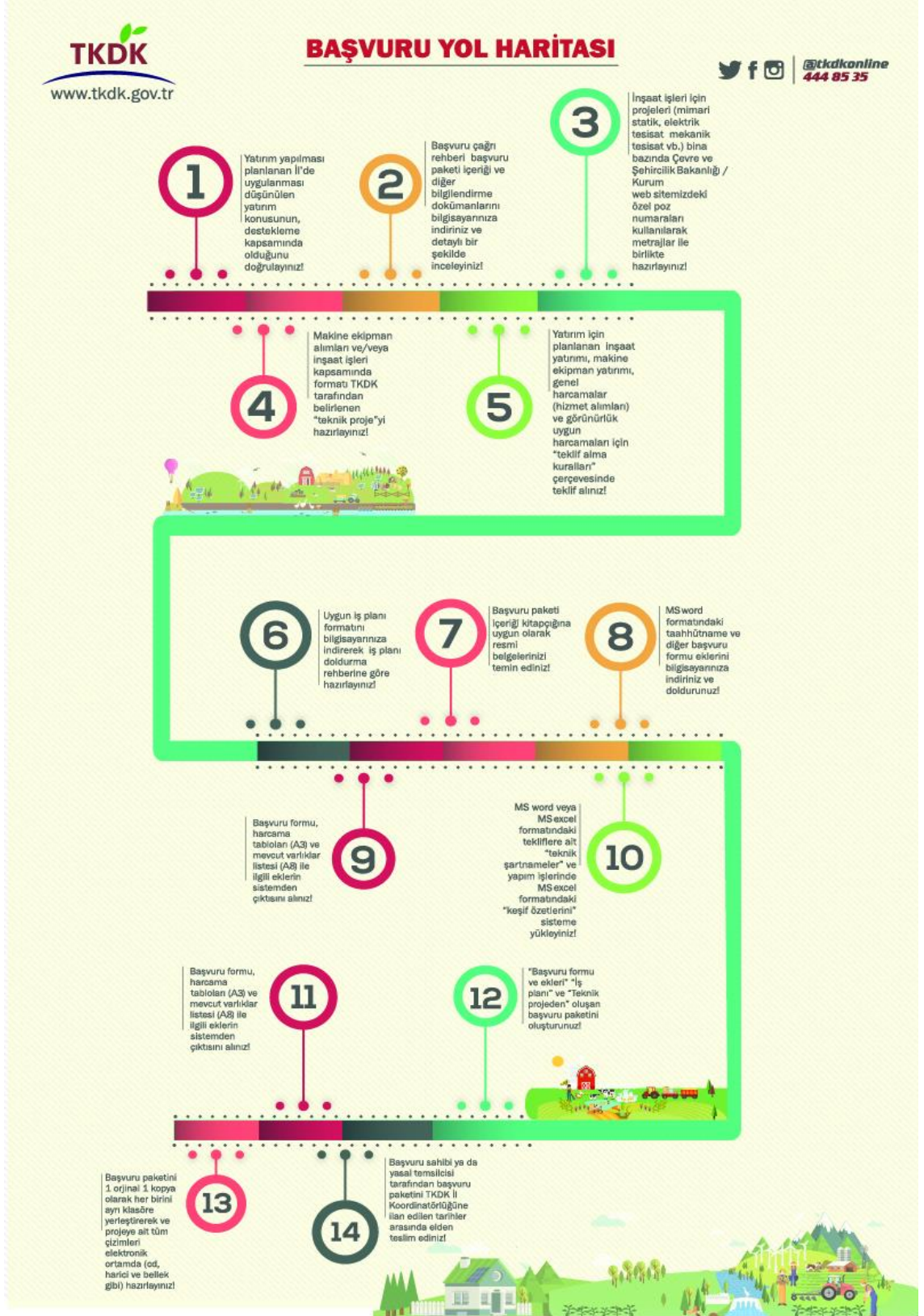
- Pansiyon veya mikro ölçekli konaklama tesislerinin kurulması veya yeniden düzenlenmesi, mevcut yapılarda yatak ve kahvaltı odalarının yenilenmesi veya çiftliklerde ve açık alanlarda konaklama amacıyla bina ve tesislerin inşası
- Çiftlik ürünlerinin tanıtımı ve yeme içme tesislerinin kurulması,
- Dağ bisikleti, rafting, doğa yürüyüşleri olmak üzere, at biniciliği, spor veya iç sularda rekreasyon balıkçılığı gibi turistik açık alan aktivitelerinin organizasyonu ile doğrudan bağlantılı verimli altyapı yatırımları,
- Eğer projenin entegre bir parçası ise, gerekli bilgi teknolojileri ekipmanları ve yazılımların satın alınması,
- Kendi tüketimi için yenilenebilir enerji üretimi amacıyla makine/ekipman alımı ve inşaat işleri.

- Uygun ekipman: – Aydınlatma ve tertibatı, havalandırma ekipmanı, filtreleme ve arıtma ekipmanları, haberleşme ekipmanları, mobilya, temizlik gereçleri, eğlence amaçlı ses ve görüntü ekipmanları, – Yeme içme tesisleri için mutfak ekipmanları.

Proje başvuru paketinin hazırlanmasında izlenen uygulama ve değerlendirme, IPARD programı sıralama kriterlerine göre yapılmakta olup, projelerin seçimi elde edilen puan ölçütüne göre yapılmaktadır. Sıralamada 30 puandan daha düşük olan projeler değerlendirilmemektedir. Sıralama ve seçim kriteri Çizelge 2.15’de ve başvuru yol haritası Şekil 2.2’de görülebilmektedir (Anonim, 2021c.)

Çizelge 2.15. Sıralama ve Seçim Kriterleri Listesi

Genel Seçim Kriterleri Puan	Genel Seçim Kriterleri Puan
Başvuru sahibi (gerçek kişi olması durumunda kendisi, tüzel kişiliklerde ise tüzel kişiliği temsil ve ilzama yetkili olan kişi) başvurunun sunulduğu tarihte 40 yaşının altındaysa	15
Yatırım uygulama alanı dağlık alanda veya orman köyünde ise	10
Yatırım bir kadın girişimci tarafından gerçekleştirilmekteyse veya proje sahibi bir kadınsa	15
Başvuru sahibinin, ekonomik faaliyet alanında bir mesleki sertifikası, diploması veya 3 yıl deneyimi bulunuyorsa	15
Yatırım, kabul edilmiş bir Yerel Kalkınma Stratejisine dayanıyor ve bu strateji üzerine inşa edilmişse	10
Başvuru sahibinin IPARD kapsamında imzalanmış bir sözleşmesi yok ise	20
Başvuru sahibi gerçek kişi veya bir üretici örgütü veya üretici örgütünün hâkim ortak (ortaklık payının %50'den fazla) olduğu bir tüzel kişilik ise	15
TOPLAM	100

Şekil 2.2. IPARD Programı Başvuru Yol Haritası

2.7. Kaynak Araştırması

Zengin ve Savgın (2016) yaptıkları çalışma ile AB tarafından tahsis edilen IPARD programı “Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme” kapsamında destek almış Edremit Körfezindeki işletmelerin yaşamış oldukları problemler ile programın aksayan taraflarını incelemiştir. Araştırma sonuçları ışığında proje sahiplerinin tesadüfi olarak hibe desteklerinden haberdar oldukları, özellikle makine ekipman satın alım sürecinde sorunlar yaşadıkları, ödeme talep sürecindeki kontroller neticesinde uygun olmayan harcama olarak değerlendirilen kalemler nedeniyle imzalamış oldukları sözleşmede belirtilen tutarlardan daha düşük hibe aldıkları bulunmuştur. IPARD programı prosedürlerinin kırsal bölgelerdeki düşük eğitim seviyesine sahip aileler için anlaşılması zor ve karmaşık bir süreç gösterdiğinden konu hakkında daha fazla bilgilendirme yapılması gerektiği bildirilmiştir.

Kırsal peyzaj planlaması konusunda yapılan bir çalışmada, kırsal turizm kırsalda insanların dinlenme, eğlenme ve boş zamanlarını değerlendirme amacına uygun biçimde düzenlenmiş alan ve yapılar olarak tanımlanmıştır. Otel ve tatil köyleri, plajlar, motel piknik ve kamp alanları benzeri alanların da kırsal turizm kapsamında değerlendirilebileceği belirtilmiş, bu alanların doğru ve bilinçli bir planlama ile doğa içinde eritilmeleri ve doğa ile bir bütünlük oluşturmalarının gerekliliği vurgulanmıştır (Koç ve Şahin, 1999).

Koçak (2009) yapmış olduğu çalışmada AET ile Ankara Anlaşmasıyla imzalanan görüşmelerin başlamasına kadar geçen süreçte, Türkiye'nin yararlanmış olduğu mali destekleri araştırmış, bahsedilen mali yardımları başlıca üç dönem kapsamında incelemiştir. Mali uyum dönemi, adaylık öncesi dönem ve adaylık sonrası dönem olarak sınıflandırılmış olan bu üç dönem değerlendirildiğinde sağlanan desteklemelerin özellikle adaylık sonrasında hızlı biçimde artış gösterdiği ifade edilmiştir. Ayrıca kamunun AB kriterlerine uyum kapsamındaki içeriklere uygun biçimde ilerlemesiyle birlikte Türkiye'nin AB mali yardımlarını önceki yıllara göre daha verimli ve tabana yayılmış bir biçimde kullandığı ortaya konulmuştur.

Kırsal turizm; bir tatil faaliyeti olup güvenli ve huzurlu bir ortamda yapılan, doğal kaynaklar, kültürel miras ve kırsal yaşam tarzına katılımdır. Kırsal alandaki geleneksel yaşama, toplumun ürettiği ve geçmişten devraldığı sosyo-kültürel değerlerle etkileşim halinde, kırsal alana özgü huzur ortamından ve doğal kaynaklardan, dinlenme ve bilgilendirme amaçlı yararlanma faaliyetleridir. (Özçatalbaş, 2006).

Mehter Aykın ve Gürsoy (2011), AB mali yardımlarının geçiş döneminde aday ülkelerdeki kullanım durumlarını incelemiştir. AB tarafından IPA kapsamında 2007-2012 bütçe döneminde Türkiye için toplam 3 937 400 000 avro tutarında önemli kaynak kullanımı sağlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre tahsis edilen bu fonların yararlanma düzeyi Türkiye'nin performansına bağlı olup, bir takım kurum ve kuruluşların proje tasarlama ve gerçekleştirme kapasitelerinin arttırılmasına yönelik benzer programların devam etmesinin uyum süreci için çok önemli olduğu vurgulanmıştır.

Şerefoğlu ve Atsan (2012), Türkiye'nin adaylık öncesi ve sonrası AB mali yardımlarından faydalanma süreçlerinin detaylı analizini gerçekleştirmiş ve IPARD programının genel bir değerlendirmesini yapmıştır. IPARD programına hazırlık süreçleri anlatılmış ve fon dağıtma yetkisi olan akreditasyon aşamaları ortaya konulmuştur. Akreditasyon sonrası gerçekleştirilen iki çağrı döneminin değerlendirmesi yapılmıştır. Genel olarak Türkiye'deki kırsal kalkınma programlarının AB tarafı tartışılmış ve bu kapsamda Avrupa fonlarından en etkili biçimde yararlanabilmek için fırsatların analizinin yapılması amaçlanmıştır. Elde edilen sonuçlar ışığında IPARD programının ilk uygulama yılı değerlendirmesine göre AB tarafından tahsis edilmiş olan tüm fonlardan Türkiye'nin yararlanamayabileceği ifade edilmiştir.

Fleischer ve Tchetchik (2003) tarafından, İsrail'de 197 kırsal konaklama işletmesiyle yapılan araştırmada, tarım işletmelerinin tarımsal faaliyetler dışında kırsal turizm işletmeciliğini yürütebilme durumları değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda, tarım işletmesinde sürdürülen faaliyetlerin ziyaretçiler açısından bir sorun oluşturmadığı belirlenmiştir.

Emekli ve Baykal (2014) çalışmasında, İzmir Bornova’da turizm potansiyeli yüksek köylerde yaşayan kadınlara Bornova Belediyesi tarafından ev pansiyonculuğunu geliştirmeye yönelik proje çerçevesinde kurs verildiğini bildirmişlerdir. Gelen turistlerin köy yaşantısına uyumu, geleneksel kültür ve yemekler, barındırma olanakları konusunda yönünde önemli adımlar atılmıştır.

Rashmi ve Swamy(2013), kırsal ve kentsel alanlardaki küçük ve orta ölçekli işletmelerde kalite yönetimi uygulamalarının incelenmesi ve karşılaştırılmasını amaçlayan çalışmada, kırsal ve kentsel bölgelerdeki küçük ve orta ölçekli işletmelerin kalite yönetimi uygulamalarının istatistiksel olarak farkının tespiti için anket uygulaması gerçekleştirmiştir. Sonuçlar incelendiğinde kırsal alanlardaki işletmelerde daha yüksek oranda kalite yönetimi uygulamaları olduğu, yeni kurulan işletmelerde eskilere oranla daha geniş ölçüde bu uygulamaların gerçekleştiği bulunmuştur. Ayrıca girişimcilerin büyük çoğunluğunun lisans eğitimi diploması olduğu, işletmelerinde 10’dan az çalışan mevcudu olduğu ve erkek katılımcıların girişimcilik eğilimlerinin daha fazla olduğu belirtilmiştir.

Kiper ve ark. (2011), “Tekirdağ İli Şarköy İlçesinde Kırsal Turizme Yönelik Alan Kullanım Planlaması” proje sonuç raporunda, “Tekirdağ İli Şarköy İlçesinin doğal ve kültürel peyzaj değerleri ile birlikte çeşitlendirilerek kırsal turizm faaliyetleri içerisinde yerini alabilmelidir” düşüncesinden yola çıkılarak kırsal turizmin önemini ortaya koymuştur. Çalışma sonucunda; ilçenin %22,59’luk bir bölümünün kırsal turizme %54,59’unun da doğa turizmine uygun olduğunu belirlemiştir. Bunun yanı sıra uygun rotaların belirlenmesi, ekolojik ve sosyo-ekonomik yapıya uygun ürün desenlerinin oluşturulması yönünde önerilerde bulunulmuştur.

Dinç (2014) AB’nin IPA II için aday ülkelerin 2014-2020 bütçesinden yararlanacağı mali yardım programının yapısını ve işleyişindeki değişiklikleri detaylı olarak incelemiştir. IPA II Uygulama Tüzüğü temelinde yapılan bu değişiklikler ve yenilikler doğrultusunda yapılan mevzuat hazırlıkları değerlendirilmiştir. Ayrıca yeni bütçe

döneminin bir önceki dönemden olan farklılıklarına alınması gereken tedbirler konusunda önerilerde bulunulmuştur.

Türkben ve ark. (2012), tarımsal turizmin kırsal nüfus için ek bir gelir kaynağı yaratarak iç göçü azaltabileceğini ve yaşanan ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlara önemli ölçüde çözümleyebileceğini belirlemiştir. Özellikle bağcılık turizminin toplumsal duyarlılık ve bölge halkının kültürel ve ekonomik gelişimi açısından önemli katkılar sağlayacağı belirlenmiştir.

Fidan ve Nam (2012), kırsal alanların kırsal turizm aracılığıyla geliştirilmesinin bölgesel kalkınmada önemli katkılar sağlayacağını insanlara sağlanacak daha iyi hizmetlerle cazibenin artırılabilirliğini, ayrıca her mevsim yapılabilir olmasından dolayı kırsal turizmin dinamik bir güce sahip olduğunu belirtmiştir.

Civelek (2013), “Sürdürülebilirlik Kapsamında Agro-Turizm Ve Kırsal Kalkınma İlişkisi: Muğla Yöresindeki Tatuta Çiftliklerinin Agro-Turizm Potansiyeli Yönünden Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmasında agro-turizmin ülkemizde geniş bir uygulama alanının bulunduğunu, sürdürülebilirlik sağlandığı sürece önemli katkılar sağlanabileceğini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda, ulaşım alt yapısının iyileştirilmesiyle birlikte, doğal mimari yapının korunması ve restorasyonu, agroturizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi, yöreye özgü el sanatlarının sürdürülmesi, endemik bitkilerin üretilme ve pazarlanabilme olanaklarının yaratılması önerilmiştir. Ayrıca, ülke ölçeğinde agro-turizm faaliyetlerine uygun alanların envanterinin çıkarılması ve SWOT analizi yapılmasının gerekliliği ortaya konulmuştur.

Iova ve Cretu (2017) Avrupa fonlarından yararlanmış işletmelerin ekonomik faaliyetleri üzerine etkilerinin incelendiği çalışmada, 12 soru içeren anket SAPARD ve/veya EAFRD programlarından destek almış 18 adet faydalanıcıya uygulanmıştır. Araştırmada Avrupa fonları hakkındaki bilgi kaynakları, faydalanıcıların eş finansman kaynakları, proje süreçleri hakkında faydalanıcıların değerlendirmeleri ve proje gerçekleştikten sonraki memnuniyet durumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Hibe

desteklerinden katılımcıların %38,8'inin diğer faydalanıcılardan, %11,1'inin gazete, radyo ve TV'den, %11,1'inin yerel yönetim meclisinden, %16,76'sının arkadaş, komşu veya akrabalarından, %5,5'inin ziraatla ilgili kamu kurumlarından, %11,1'inin ise danışmanlardan haberdar oldukları belirtilmiştir. Sonuçlara göre kullanılan hibelerin işgücü üzerine olan olumlu etkisinin olduğu değerlendirilmiş, anket sonuçlarına göre katılımcıların yarısından fazlasının desteklerin ilave üçten fazla iş gücü imkânı yaratmış olduğu belirtilmiştir. Tarımsal faaliyetlerin modernizasyonu, çiftçilerin gelirlerinin artırılması, kırsaldaki işsizliğin azaltılması, ilgili fonlardan yararlanılması ve böylece kırsal kalkınmaya destek olunması hususlarında yerel otoritelerin katkı sağlaması ve danışmanlık yapması önerilmiştir. Ayrıca katılımcıların %39'unun yatırımlarının çevrede örnek oluşturduğunun söylemesi üzerine, benzer yatırımları teşvik etmek için bazı tanıtıcı kampanyaların yapılmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Özdemir (2014) Türkiye'de IPARD programı kapsamında destek almış faydalanıcıların özelliklerinin değerlendirilmesinin ve destekler hakkındaki algılarının ölçülmesinin amaçlandığı çalışmada programdan faydalanan 32 adet faydalanıcıya anket uygulanmıştır. Üç başlık altında güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar, tehditler (GZFT) analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçların ışığında desteklenen işletmelerin %28'inin gerçek kişi olduğu değerlendirilmiştir. Faydalanıcıların %15'inin ilk ve ortaokul eğitimi aldığı %85'inin ise lise ve üstü eğitim aldığı belirlenmiştir. Bu kişilerin %50'sinin 0-5, %19'unun 6-10, %6'sının 11-15, %12'sinin 16-20 ve %12'sinin de 20 yıl üzeri deneyime sahip oldukları görülmüştür. Ayrıca faydalanıcıların %75'inin faaliyetleriyle ilgili mesleki eğitim aldıkları, hepsinin tarımsal örgütlerin üyesi ve teknoloji kullanımına yatkın oldukları belirlenmiştir. Ayrıca bu kişilerin IPARD programlarından memnun oldukları, ancak programın yeterince tanıtılmadığı ve yatırımcılar açısından prosedürlerin karmaşık olduğu ifade edilmiştir.

Aslan ve ark. (2016) tarafından IPA'nın beş bileşeninden beşincisi olan Kırsal Kalkınma bileşeninin Mardin iline olan etkisinin ortaya konulması amaçlanarak Türkiye'de uygulanmasından sorumlu olan TKDK ve IPARD I programı ilde detaylı olarak incelenmiştir. IPARD I programından edinilen tecrübeler ile IPARD II

programından daha etkili biçimde yararlanılacağı öngörülmüş, bununla birlikte yetkili kurumun tüm illerde faaliyet göstermesi, gerek ulusal gerekse uluslararası kırsal kalkınma fonlarının daha geniş çevrelere yayılmasının kırsal kalkınma açısından çok daha etkili olacağı vurgulanmıştır.

Koç (2016) yapmış olduğu çalışmada Türkiye'deki IPARD uygulamaları değerlendirilmiştir. Burada AB kırsal kalkınma politikası ve bu politikalar çerçevesinde Türkiye'de gerçekleştirilen kırsal kalkınma çalışmaları incelenmiş ve IPARD programının etkinliğinin artırılmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Çobanoğlu ve ark. (2017) Bursa ilinde 2011 yılında KKYDP kapsamında Makine-Ekipman Alımlarının Desteklenmesi (MEAD) alt programının etkisinin değerlendirilmesine yönelik yaptıkları çalışmada, ilgili programa başvuruda bulunan 207 adet üreticiye bir anket uygulanmıştır. Sonuçlar incelendiğinde istihdam, üretim kapasitesi ve gelir artışı gibi konularda destek programından yararlanan üreticilerin başvuru yapmayan üreticilerden daha iyi durumda oldukları belirlenmiştir.

Efe (2017) yapmış olduğu çalışmada, Türkiye ile AB arasında ortaklık ilişkisinin kurulduğu Ankara Antlaşmasından sonra 1. Mali Protokol kapsamında yararlanmış olduğu 175 milyon ECU (EuropeanCurrencyUnit) destek ile başlayan süreç ve sonrasında sağlanan desteklerin kırsal kalkınmaya olan etkisini incelemiştir. AB'nin sağladığı bu dış yardımın Türkiye'nin kırsal kalkınmasına önemli düzeyde ekonomik katkı sağladığı bununla birlikte sosyal gelişme ve ilerlemeye destek olacağı belirlenmiştir.

Gluscevic ve ark. (2017) AB tarafından sunulan IPA çalışma mekanizmasını ortaya çıkarmak amacıyla yapmış oldukları araştırmada IPARD programının uygulanmış olduğu Hırvatistan'daki tecrübeleri değerlendirilmiştir. Bu tecrübeler ışığında IPARD programının uygulanmasıyla Hırvatistan'da kırsal ekonominin geliştirilme imkânı olacağı sonucuna varılmıştır. Çalışmada neden sonuç ilişkileri ve istatistiksel karşılaştırmalar kullanılarak yapılan analizlerde IPARD programını daha önce

uygulamış olan ülkeleri tecrübeleri ışığında programın sayesinde Sırbistan'ın kırsal ekonomisinin gelişmesi için önemli fırsatlar oluşacağı belirtilmiştir. Bu nedenle yetkili bir kurumun sadece oluşturulması değil aynı zamanda akredite edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu sayede Birliğe katılım sürecinde tarım ve kırsal kalkınma alanında standartlara ulaşma ve rekabet edebilirlik hususlarında destek olacağı belirtilmiştir. Tarım politika yetkilileri özellikle sağlanan fonların etkin kullanılması gibi operasyon yöntemleri ve hedeflerini yeniden tanımlamaları gerektiği vurgulanmıştır.

Olgun ve Sevilmiş (2017) yapmış oldukları bir çalışmada, IPARD programı ile Türkiye'deki diğer kırsal kalkınma destekleri arasındaki temel farklılıkların ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre temel amaç ve hedefleri kırsal bölgelerde altyapı yatırımlarının çoğalması, hayat şartlarının iyileştirilmesi, istihdam imkânlarının artırılması, üretim kalitesinin yükseltilmesi, işletmelerin Topluluk standartlarına ulaştırılması olan IPARD programının uygulandığı süreç boyunca Türkiye'de proje kültürünün oluşturulmasına ve hibe desteği kullanımındaki artış ile kırsal kalkınmaya daha fazla katkı sağlayacağı ifade edilmiştir.

Taşcıoğlu ve Sayın (2017) yapmış oldukları çalışmada, Batı Akdeniz Bölgesi'nde KKYDP kapsamındaki programdan faydalananların düşünce ve hareketleri ile desteklere ulaşmalarını etkileyen etmenlerin ortaya konulması hedeflenmiştir. Araştırma kapsamında programdan faydalanan 96 adet işletmeye yüz yüze anket uygulaması yapılmış, işletmelerin KKYDP'yi tercihlerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesi için faktör analizi gerçekleştirilmiştir. İşletmelerin yaklaşık %70'inin mevcut, %30'unun ise yeni bir işletme olarak destek aldığı belirtilmiştir. İşletme sahiplerinin kırsal kalkınmaya yönelik düzenlenen kurslara büyük oranda katılmadığı (%77,1) gözlenmiştir. Faktör analizinde faydalanıcıların bu fon desteğinden yararlanmasında etkili olan 12 adet değişken 3 faktör altında değerlendirilmiştir.

Türkan ve Değirmenci (2017) KOSGEB tarafından Yeni Girişimci Desteği kapsamında kurulan işletmelerin durum analizi ve sorunların belirlenmesine yönelik yaptıkları saha çalışmasında, öncelikle Bingöl'de faaliyet gösteren KOBİ statüsündeki 47 işletmenin desteklerden faydalanma ve sürecin genel uygulamasına ilişkin durum değerlendirmesi

yapmıştır. Ankete katılan girişimcilerin %89,4'ünün erkek %10,6'sının da kadın olduğu, işletmelerin %61,7'lik oranda büyük bir kısmının şahıs işletmesi şeklinde faaliyet gösterdiği, büyük oranda orta yaş ve üstü grupta buldukları, yalnızca %19,1'inin lisans düzeyinde eğitimlerinin olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak yatırımcıların özellikle mevzuatı anlamada büyük güçlük çektiği yine birçok prosedür nedeniyle işlemlerin yorucu ve yıpratıcı olduğu ve önemli zaman kaybına yol açtığı ifade edilmiştir.

Çolak ve Ertuğrul (2018) AB tarafından bölgesel gelişmişlik farklarının önlenmesi için üye ülkelere sağlanan yapısal fonların unsurları, katılım öncesi yardım aracının aday ülkelere dağılımını ve Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikaları çerçevesinde AB mali yardımlarının ne ölçüde katkı sağladığını belirlemek amacıyla bir çalışma yürütmüştür. Yapısal fonların tahsisatında düzen ve adil dağılımı gerçekleştirebilmek üzere yapılan düzenlemeler ile birlikte fon tahsisinde hedeflerin belirleyiciliği ön plana çıkmış ve fon bütçesinde artış meydana gelmiştir.

Kadiroğlu ve Türko (2018) bölgesel kalkınma ajanslarından destek alan işletmelerdeki proje sürecini, yaşamış oldukları problemleri ve bu problemleri etkileyen unsurları inceledikleri bir çalışmada, Erzurum'da Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) mali destek programlarından faydalanan 38 işletmenin 2013-2015 yıllarındaki durumu değerlendirilmiştir. İşletme sahiplerinin %26,3'ünün ilkokul/ortaokul, %18,4'ünün lise, %42,1'inin lisans ve %13,2'sinin ise lisansüstü mezunu olduğu ifade edilmiştir. Destek alan işletmelerin %31,6'sının Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası (ETSO), %15,8'inin medya, %31,6'sının danışmanlar, %2,6'sının üniversiteler, %5,3'ünün valilik vb. kamu kuruluşları, %63,2'sinin KUDAKA'nın web sitesi, %5,3'ünün arkadaş çevresi, %2,6'sının kendi çabaları ve %2,6'sının Oltu Ticaret ve Sanayi Odası (OTSO), %2,6'sının ise sosyal medya aracılığıyla hibe desteklerinden haberdar oldukları belirtilmiştir. İşletmelerin desteklere başvurma nedenleri, sonrasında tecrübe ettikleri gelişmeler ve proje sürecinde diğer kurumlar ile yapmış oldukları işbirliği faaliyetleri araştırılmıştır. Sonuç olarak, işletme sahibinin ve çalışanların eğitim seviyelerinin yaşanan problemleri azaltma ve desteklerin işletme üzerindeki olumlu etkilerini artırma yönünde eğilimleri olduğu açıklanmıştır.

Mortan ve ark. (2018) Romanya'nın kuzeybatı bölgesindeki aile tipi çiftliklerin sürdürülebilir kırsal kalkınmaya olan katkılarının ortaya konulmasını amaçladıkları çalışmada bölgedeki çiftçilere alan çalışması anketi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre aile tipi çiftliklerin yöneticilerinin çoğunun erkek ve ortalama 63 yaşında olduğu, eğitim düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Sürdürülebilirlik açısından bakıldığında çiftliklerin düşük ekonomik yeterlilik gösterdiği ve böylece sürdürülebilir kırsal kalkınmaya düşük seviyede katkı verdikleri, ayrıca da bu durumun küçük ölçekli çiftliklerin yeni nesil tarafından üretime devam ettirilme olasılığının azalmasına ve çiftliklerin kapanmasına yol açacağı belirtilmiştir. Sonuç olarak incelenen bölgedeki çiftliklerin ekonomik sürdürülebilirliklerinin kırsal kalkınma açısından temel olduğu ve bu durumun sosyal, çevresel ve kültürel sürdürülebilirlik için belirleyici olduğu ifade edilmiştir.

Tan ve ark. (2018), IPARD programı kapsamında Çanakkale ilinde makine ekipman desteğinden yararlanan üreticilerin memnuniyetini belirlemek üzere faktör analizi yapılmış ve katılımcılara anket çalışması uygulanmıştır. Araştırmada öncelikle demografik istatistik veriler sunulmuş, sonrasında proje ile ilgili bulgular sıralanmıştır. Üreticilerin ağırlıklı olarak %93'ünün erkek, %5'inin kadın, %2'sinin ise evin erkek çocuğu olduğu tespit edilmiş ve bu oranlara göre projelerin hedef kitlesi olan kadın ve genç nüfusun yeterince bu kaynaktan yararlanamadığı görülmüştür. Yine yararlanıcıların büyük çoğunluğunun (%51) 50 yaş üzeri olduğu belirlenmiştir.

AB ülkelerinde kırsal turizmin oldukça geliştiği, kırsal turizmin tüm bileşenleri ve uygulanan kalkınma politikalarıyla kırsal alanda önemli katkılar sağladığı görülmektedir. AB'de %80'den fazlası mikro kategoride olmak üzere yaklaşık 2,5 milyon işletme turizm sektörü içerisinde yer alıp, işletme başına ortalama 6 kişiye iş imkânı sağlanmıştır. Buradan da kentsel alanlara oranla işsizliğin daha yüksek olduğu kırsal alanlarda önemli bir işgücü katkısı sağlandığı görülmektedir (Şerefoğlu, 2012).

3.MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Materyal

Araştırmanın ana materyalini, Bursa bölgesinde TKDK kurumu tarafından gerçekleştirilen IPARD programı kapsamında desteklenmiş kırsal turizm tesisleri oluşturmaktadır. Bursa bölgesinin tarihi ve coğrafi konumu düşünülerek bu işletmelerin mevcut konumu irdelenmiş ve yapılan araştırmalar ışığında durum analizi yapılmıştır.

Bursa bölgesi coğrafi özellikleri yönüyle değerlendirildiğinde konumu, dağları ve ovaları, gölleri nehirleri akarsuları, ormanlık alanları, nüfusu ve sosyo-kültürel yapısı düşünüldüğünde tarihi değerinin yanında birde coğrafi konumu gereği potansiyel bir bölge haline gelmektedir. Ticaret hacmi, sanayisi ve daha birçok alanda olan yatırımlar artık günümüzde kırsal turizm alanında Bursa bölgesini bir yatırım cazibe merkezi haline getirmektedir.

Bursa, 10 bin 819 kilometrekarelik alana sahip olup 17 ilçe, 230 belde ve 659 mahalleye bulunmaktadır. Marmara Denizi'nin güneydoğusunda Türkiye'nin kuzeybatısında yer almakta olup, 40 derece boylam ve 28 - 30 derece enlem daireleri arasında yer almaktadır. Bursa, Yenişehir, İnegöl, Orhangazi, İznik, Karacabey ovaları; plato ve yüksek olmayan dağları, Uluabat ve İznik gölleri, Nilüfer, Deliçay, Göksu; Kemalpaşa Çayı gibi akarsuları olup zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. İl alanının yaklaşık %40 ı ormanlarla kaplıdır. Ormanların büyük ölçüde tahrip edildiği güney kesimdeki platolarda bitki örtüsü genellikle step(bozkır) görünümündedir. Alçaklardaki ormanlar daha çok gürgen, ıhlamur, kestane ve kızılğaçlardan oluşur. Daha yükseklerde kayın, meşe, köknar ve karaçam ormanları vardır. Marmara kıyılarında makiler ve zeytinlikler egemendir. İl merkezinin denizden yüksekliği 155 metre olup genelde ılıman bir iklime sahiptir. Bununla birlikte, iklim güneyde bulunan Uludağ'da özellikle kışları oldukça sert ve soğuk'tur. Marmara ve Ege bölgeleri arasında bir geçiş alanında yer alması nedeniyle Bursa iklimi değişik ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Yıllık ortalama yağış miktarı 706 mm ve ortalama bağıl nem de % 69'dur (Anonim, 2021c).

Şekil 3.1. Bursa İli Haritası

Osmanlı topraklarına 1326 yılında Bizans topraklarından katılan ve Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olması nedeniyle Osmanlı izlerinin yoğun olarak hissedildiği şehir olan Bursa nüfus yoğunluğu bakımından, İstanbul, Ankara ve İzmir'den sonra Türkiye'nin en büyük 4. şehridir. Bursa, ekonomik açıdan Türkiye'nin en gelişmiş kentlerinden birisi olmasının yanı sıra tarihsel ve doğal zenginlikleri ile de oldukça büyük önem taşımaktadır. Marmara Bölgesi'nin gözde şehirlerinden birisi olan ve sahip olduğu yeşil dokusu nedeniyle Yeşil Bursa olarak tanımlanan şehirde, 27 arkeolojik, 1 doğal, 3 kentsel sit alanı, 2042 adet korunması gereken anıtsal yapının yanı sıra birçok türbe ve cami de yer almaktadır. Bursa'nın çok zengin bir kültürel ve doğa zenginliği bulunmaktadır. Tek başına sadece doğa güzelliği ile bile dikkat çeken bir şehirdir (Anonim, 2021d)

3.2.Yöntem

TKDK kurumundan elde edilen veriler ve yapılan anket çalışması birincil veri olarak kabul edilmiştir. Araştırma konusu ile ilgili geçmiş yıllarda yapılmış ulusal ve uluslararası çalışmalar başta olmak üzere kamu kuruluşlarından elde edilen veriler ise ikincil veri kaynağı olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada, TKDK tarafından Bursa bölgesinde faaliyete geçirilmiş kırsal turizm tesis sahipleri ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırma bölgesinin tarihi, coğrafi ve kültürel yapısının kırsal turizm potansiyeline uygunluğu ile durum tespiti için kamu ve yerel temsilciler, dernekler ve tur operatörleri ile yapılan görüşmeler neticesinde SWOT analizi yapılarak değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Araştırma çerçevesinde uygulanacak anket formunun hazırlanmasında araştırmanın amacı doğrultusunda temel konu başlıkları belirlenmiştir. TKDK ve AB tarafından daha önce desteklenmiş projeler incelenip belirlenen başlıklar çerçevesinde daha önce uygulanmış çalışmalar gözden geçirilmiş ve anket soruları taslak metin olarak tasarlanmıştır. İki bölümden meydana gelen anket formunun birinci bölümünde mevcut projelere ait demografik özellikler ve hayata geçirilmiş projeler ile ilgili genel bilgiler hakkında önerme sorular yer almaktadır. İkinci bölümde de kırsal kalkınma, sürdürülebilirlik ve hibe teşvik programları hakkında önerme sorular yer almaktadır.

Anket çalışması için belirlenen taslak metnin geçerliliği test edilmiş olup, katılımcılara ait verilerin analizi yapılmıştır. Anket, gerçek kişi olarak destek alan projelerde kişinin kendisine, tüzel kişi olarak destek alan projelerde ise tüzel kişiliği temsile yetkisi olan kişilere uygulanmıştır. Araştırmada anket kapsamında yer alan soruların büyük bir kısmı yanıtın tek seçenekli olduğu önermelerden oluşmakta ve bunun yanında birden fazla seçenekli 1 adet soru da bulunmaktadır. Proje sahiplerinin gelecekteki yatırım planlarının belirlenmesini amaçlayan bu soruda yatırımcıların, birden fazla seçeneği seçebileceği ifade edilmiştir.

SWOT analizi, bir organizasyonun iç ve dış çevresinin değerlendirilmesine imkan sağlayan bir analiz tekniğidir (Önder ve Polat, 2004). Stratejik bir planlama yöntemidir. İngilizce Strengths (Güçler, Üstünlükler), Weaknesses (Zayıflıklar), Opportunities (Fırsatlar) ve Threats (Tehditler) kelimelerinin baş harflerinden meydana gelmektedir (Gökçe, 2006: 10 ve Güngör ve Arslan 2004: 68). SWOT analizi çeşitli sektörlerde ve bilim dallarında stratejik planlama, pazarlama ve yönetim konularında farklı şekillerde araştırmacılar ve bilim adamları tarafından kullanılmıştır. Araştırmacılar SWOT analizini kendi çalışma alanlarına göre tanımlamış veya SWOT kavramı hakkında çeşitli açıklamalar yapmışlardır (Gökçe, 2006).

Anket uygulamasının ilk aşamasında, Bursa bölgesinde TKDK tarafından hayata geçirilen kırsal turizm işletmelerinin, kırsal turizm ve IPARD programı hakkında ki düşüncelerinin öğrenilerek mevcut durum hakkında ne şekilde tepki vereceklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu tespitleri belirlerken; projelerini hayata geçirme aşamasındaki planlamaları, faaliyet raporları, olumlu ya da olumsuz yönleri gibi öğeler anket soruları içerisinde vurgulanmıştır. Daha sonra anketlerde verilen cevaplar Excel programı üzerinde visual basic veri tabanında makro programlar aracılığı ile değerlendirmeleri yapılarak yorumlanmıştır.

Elde edilen anket sonuçları, SPSS programında normallik testine tabi tutularak verilerin normal dağılıma uygun olup olmadığını ortaya koymak adına çeşitli analizler gerçekleştirilmiştir. Basıklık ve çarpıklık değerleri, örgütsel bağlılık ve Shapiro-Wilk yöntemleri kullanılmıştır (Shapiro ve ark., 1968). Verilerin dağılımının normalliği analiz edildikten sonra T-Test gerçekleştirilerek verilerin bağımsız değişkenler arasında farklılıklarının analizi gerçekleştirilmiştir.

4. BULGULAR ve TARTIŞMA

IPARD programı kapsamın aday ülke statüsünde programın yararlanıcısı olarak yer alan Türkiye’de, GSYİH değerleri, göç değerleri ile tarım sektörü ve kırsal alan potansiyelleri açısından güçlü ve zayıf yönleri dikkate alınarak programın uygulanacağı illerin seçimi yapılmıştır. Yapılan değerlendirmeler neticesinde birinci faz dönemini kapsayan 2007-2009 yıllarında, Afyon, Amasya, Balıkesir, Çorum, Diyarbakır, Erzurum, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kars, Konya, Malatya, Ordu, Samsun, Şanlıurfa, Sivas, Yozgat, Trabzon, Van, Tokat illeri. 2010–2013 ikinci faz döneminde ise sayı artırılarak Ağrı, Aksaray, Ankara, Ardahan, Aydın, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Denizli, Elazığ, Erzincan, Giresun, Karaman, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Uşak, Mersin, Muş, Nevşehir, Mardin illerinde uygulama kararı alınmıştır.

Bursa bölgesinde gerçekleştirilen kırsal turizm projeleri tez çalışması için yapılan araştırma kapsamında TKDK ile gerekli görüşmeler gerçekleştirilerek hayata geçirilen kırsal turizm projeleri ile ilgili istatistiki veriler incelenmiş ve yapılan araştırmalar sonucunda, Bursa bölgesinde TKDK tarafından IPARD programı kapsamında desteklenmiş proje sayısının 10 olduğu belirlenmiştir. Bu 10 projenin 6 tanesi IPARD I programı kapsamında, 4 tanesi ise IPARD II kapsamında hayata geçirilmiştir. IPARD I programında desteklenen projelerin toplam yatırım maliyeti 9,6 milyon TL tutarında olurken, verilen hibe desteği 3,5 milyon TL tutarındadır. IPARD II programında desteklenen projelerin toplam yatırım maliyeti 5,87 milyon TL, verilen hibe desteği ise 3,02 milyon TL tutarındadır.

4.1. Bursa Bölgesi TKDK Destekli Kırsal Turizm İşletmeleri

Tez araştırma alanı olarak belirlenen Bursa bölgesinde TKDK tarafından desteklemelerden yararlanılarak günümüze kadar gerçekleştirilen proje sayısı 10 adettir. Yıllara göre değişiklik göstermiş olsa dahi kırsal turizm alanında son yıllara bakıldığında yatırım sayısında büyük bir artış ve ilgi olduğu gözlemlenmektedir.

IPARD programından faydalanarak kurulan bu işletmelerin bir kısmının bazı özellikleri aşağıda açıklanmıştır.

Turizm Tesisi Projesi-1

Kırsal Turizm tesisi projesi-1, Bursa ilinin Orhaneli ilçesinin Fevzi paşa mahallesinde 2015 yılında faaliyete geçirilmiştir. Ortalama 12 ay 3 gün gibi bir sürede hayata geçirilen proje TKDK kurumundan %50 hibe desteği alarak projelendirilmiştir. Proje maliyeti toplam 596.243,73 TL (195.669,37 €)' dir. Proje toplam tutarının 447.182,79 TL'sini AB, 149.060,94 TL'sini TC devleti tarafından karşılanmaktadır. Toplamda 25 oda kapasiteli bir kırsal turizm tesisidir.

Şekil 4.1. Turizm Tesisi Projesi-1

Kırsal Turizm Tesisi Projesi-2

Kırsal Turizm tesisi projesi-2, Bursa ilinin Keles ilçesinin Gököz köyünde 2016 yılında faaliyete geçirilmiştir. Ortalama 5 ay 23 gün gibi bir sürede tamamlanan proje TKDK tarafından %50 hibe desteği alarak projelendirilmiştir. Proje toplam maliyeti 612.682,15 TL (211.488,48 €)'dir. Proje toplam tutarının 459.511,61 TL'si AB, 153.170,54 TL'si TC devleti tarafından karşılanmaktadır.

Kırsal Turizm tesisi projesi-2, Bursa'nın dağ ilçelerindeki kırsal yerleşim özelliği gösteren mahallelerin gelişmesinde önemli katkılar sağlayacak potansiyelindedir. İşletmede tam zamanlı olmak üzere 7 kişiye günlük, toplam 24 kişiye sezonluk iş olanağı sağlayabilmektedir. Bunun yanı sıra yakın çevrede yaşamını sürdüren özellikle kadınlar için önemli bir ekonomik katkı sağlayabilmektedir (salça, reçel, köy kahvaltısı gibi). İşletme doğal ortam içerisinde doğa meraklısı insanlara güvenli, sağlıklı ve kaliteli bir alternatif tatil fırsatı sunabilmektedir.

Şekil 4.2. Kırsal Turizm tesisi projesi-2

Kırsal Turizm Tesisi Projesi-3

Kırsal Turizm tesisi projesi-3, Bursa ilinin İznik ilçesi, Hacıosman köyü mahallesinde 2016 yılında faaliyete geçirilmiştir. Ortalama 11 ay 23 gün gibi bir sürede tamamlanan proje TKDK tarafından %50 hibe desteği olarak projelendirilmiştir. Proje toplam maliyeti 747.625,00 TL (250.000,00 €)'dir. Proje toplam tutarının 560.718,75 TL'si AB, 186.906,25 TL'sini TC devleti tarafından karşılanmıştır. Çocuk dostu bir konaklama alanına sahip tesiste çocukları doğa ile ilişkilendirmek için 2.000 m²'lik açık alanda çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Her biri 50 m² alana sahip 15 adet oda bulunmaktadır.

Şekil 4.3. Kırsal Turizm tesisi projesi-3

Kırsal Turizm Tesisi Projesi-4

TKDK proje desteklemesinden yararlanılarak kurulan Kırsal Turizm Tesisi Projesi-4 tesisi için yarısı AB fonlarından hibe olmak üzere toplam 1 milyon 150 bin TL'lik yatırım yapılmıştır. İçerisinde 15 adet ahşap ev ve bir restoran bulunan tesiste bunun yanı sıra doğal yürüyüş parkurları ve ATV araçları ile doğa turları yapma olanağı da bulunmaktadır.

Şekil 4.4. Kırsal Turizm Tesisi Projesi-4

Kırsal Turizm Tesisi Projesi-5

Kırsal Turizm Tesisi Projesi-5, Bursa ilinin Büyükorhan ilçesi, Gökdere mevkiinde 2021 yılında faaliyete geçirilmesi planlanmaktadır. Ortalama 12 ay 10 gün gibi bir sürede tamamlanması düşünülen proje TKDK tarafından %50 hibe desteği olarak

projelendirilmiştir. Proje toplam maliyeti 1.452.405 TL'dir. Proje toplam tutarının 1.088.729 TL'si AB, 363.676 TL'sini TC devleti tarafından karşılanmaktadır.

Kırsal Turizm Tesisi Projesi-6

Kırsal Turizm Tesisi Projesi-6, Bursa ilinin Orhaneli ilçesi, Deliballar köyünde 2021 yılında faaliyete geçirilmesi planlanmaktadır. Ortalama 12 ay 10 gün gibi bir sürede tamamlanması düşünülen proje TKDK tarafından %50 hibe desteği alarak projelendirilmiştir. Proje toplam maliyeti 1.842.374 TL'dir. Proje toplam tutarının 1.385.243 TL'si AB, 457.131 TL'sini TC devleti tarafından karşılanmaktadır.

Bursa bölgesinde toplam 10 adet kırsal turizm projesi yer almaktadır. Bunlardan 8 tanesi faaliyete geçmiş, 2 tanesi ise uygulama aşamasında yer almaktadır. Mevcut 8 tesis içerisinden dört tanesi bilgilerini gizlemeyi tercih etmiş fakat tez çalışması kapsamında bilgilerini bizlerle paylaşmışlar, uygulanan anket çalışmasına katılarak çalışmaya katkı sağlamışlardır. Yukarıda bilgileri verilen işletmeler TKDK kapsamında uygulanan IPARD programı aracılığı ile farklı dönemlerde faaliyete geçmiş projelerdir. Projelere ait rakamsal veriler paylaşılarak yeni yatırımlar hakkında fikir oluşturulması amaçlanmaktadır. Unutulmamalıdır ki verilen rakamsal değerler TKDK tarafından her sene yeniden hesaplanan avro kuru üzerinden değerlendirilmektedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurularak maliyet hesaplamaları yapılmalı ve yeni yatırım için TKDK'nın belirlediği alt ve üst limitler kapsamında projelendirme yapılmalıdır.

4.2. İncelenen İşletme Girişimcilerinin Demografik Özellikleri

Araştırma verileri için gerçekleştirilen görüşmeler ve yapılan anket çalışması, girişimcilerin karakteristik özellikleri ve yapısını gözlemlemek adına büyük önem taşımaktadır. Çizelge 4.1.de anket uygulanan işletme yetkililerinin kişisel özellikleri belirtilmiştir. Araştırma konusuna dahil edilen girişimciler 2'si kadın 8'i erkek olmak üzere toplam 10 kişiden oluşmaktadır. Elde edilen bulgular neticesinde aşağıda yer alan istatistiksel verilere ulaşılmıştır.

Elde edilen veriler ışığında ortaya çıkan tabloda, girişimcilerin %10'unun 18-39 yaş aralığında olduğu, %20'sinin 40-49 yaş aralığında olduğu, % 60'nın 45-60 yaş aralığında olduğu ve %10'nunda 60 yaş ve üzeri seviyede olduğu ortaya çıkmıştır. Bursa bölgesinde ki kırsal turizm tesisi sahiplerinin %90'nın evli olduğu ve %10'nun bekâr olduğu ve bu kişilerinde eğitim seviyesinin %10'nun ortaokul, %20'sinin lise mezunu ve %70'nin de üniversite mezunu olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 4.1. İşletmelerin Demografik yapısı

	Kişi Sayısı	%
CİNSİYET		
Kadın	2	20
Erkek	8	80
YAŞ ARALIĞI		
18-39	1	10
40-49	3	20
50-60	6	60
60+	1	10
MEDENİ DURUMU		
Evli	9	90
Bekar	1	10
EĞİTİM SEVİYESİ		

İlkokul		
Ortaokul	1	10
Lise	2	20
Üniversite	7	70

Tüm bu veriler ışığında Bursa bölgesinde yer alan kırsal turizm tesisi yatırımlarında girişimcilerin erkek ağırlıklı olduğu, girişimcilerin ortalama 50-60 yaş aralığında ve ağırlıklı olarak üniversite mezunu olduğu gözlemlenmiştir.

Projeler yaş gruplarına göre incelendiğinde işletme sahiplerinin %10'nunun 40 yaş ve altı grubunda olduğu gözlemlenmiştir. IPARD programında belirtilen sıralama kriterleri göz önüne alındığında, başvuru projelerde gerçek kişi ya da tüzel kişiliklerde yapılan başvurularda yetkili kişinin 40 yaşın altında olmasının bazı avantajları bulunmaktadır. Araştırma alanında ki projeler baz alındığında genç girişimcilerin katılım yüzdesinin düşük olduğu gözlemlenmiştir. Tan ve ark. (2018), Çimen (2017), Asoğlu ve Binici (2015) ve Koç (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmalar ışığında bir karşılaştırma yapılacak olursa birbiri ile benzerlikler gösterdiği söylenebilir. Ayrıca örneğin Türkan ve Değirmenci'nin (2017) bir çalışmada KOSGEB destekleri yararlanıcılarının yaş gruplarının daha genç gruplardan oluştuğu görülmektedir. Bu tip varsayımlar göz önünde tutulduğunda programlar arasındaki başvuru şartlarından kaynaklanan farklılıklar oluştuğu sonucuna varılmaktadır.

Projeler eğitim gruplarına göre incelendiğinde girişimcilerin %90 oranında lise ve lisans mezunu olduğu gözlemlenmiştir. IPARD programı 302 tedbiri genel uygunluk kriterleri göz önünde bulundurulduğunda bazı mesleki yeterlilik şartları aranmaktadır. Projelerde aranan genel uygunluk kriterlerinde mesleki yeterlilik şartını sağlamak için proje başvurusu için ilgili alanda en az Meslek veya Teknik Lise olmak üzere ön lisans, lisans, yüksek lisans veya doktora diploması şartı aranmaktadır. Bu nedenle proje

sahiplerinin önemli bir oranda yüksek eğitim düzeylerine sahip olduğu belirlenmiştir. Bu alanda daha önce gerçekleştirilen çalışmalarda (Tan ve ark. (2018), Kandemir ve ark. (2017), Türkan ve Değirmenci (2017), Kadiroğlu ve Türko (2018), Çimen (2017), Yardımcı ve ark. (2018), Asoğlu ve Binici (2015), Gülçubuk ve ark. (2016), Özdemir (2014) ve Koç (2016)) proje sahiplerinin eğitim durumları dağılımlarının farklılık göstermesinin sebebinin, sosyal ve ekonomik durumlarından kaynaklı yaşanan farklılıklar ve IPARD programının genel seçim kriterleri kapsamında meydana geldiği saptanmıştır.

4.3. Projelerin Genel Özellikleri

İncelenen işletmeler türüne göre sınıflandırıldığında, projelerin 8'inin yeni (%80) ve 2 mevcut işletmenin (%20) ise tamamlama projesi olduğu gözlemlenmiştir. Elde edilen veriler Çimen (2017) ve Koç (2016) tarafından yapılan çalışmalardaki bulgularla uyumlu değildir. Taşçıoğlu ve Sayın (2017) tarafından yapılan araştırmada destek alan işletmelerdeki mevcut projelerin oranının, yeni tesis projelerine oranla sayıca daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre başvuru programında belirtilen kriterler ve özel şartların durumuna göre farklılığın ortaya çıktığı değerlendirilmektedir.

Araştırma konusu kapsamındaki projelerin, tamamlanıp hibe desteklerinin alınması ile birlikte faaliyete geçmesinin ardından işletmenin kurulu kapasiteleri incelenmek istenmektedir. Düşük, orta ve yüksek kapasite şeklinde üç grup olarak kategorize edilen projeler gruplara ayrılırken IPARD programı spesifik uygunluk kriterlerindeki minimum ve maksimum değerler baz alınarak yapılmıştır. Elde edilen veriler ışığında araştırma konusu projelerin %10'unun düşük, %20'sinin orta, %80'inin de yüksek kapasiteli proje olduğu belirlenmiştir. Ayrıca projeler faaliyete geçtikten sonra kapasite artışları incelenmiş ve işletmelerde %70 gibi yüksek bir oranda kapasite artışı yapılmadığı tespit edilmiştir. İşletmelerin kapasite artışı için yeterli finansman ve sermaye bulmakta zorlandığı gözlemlenmekte ve bu oranın oldukça yüksek çıkmasının buna bağdaştırıldığı belirlenmiştir.

Çizelge 4.2. İşletmelerin Genel Özellikleri-1

İŞLETMELERİN GENEL ÖZELLİKLERİ	İL MERKEZİNE UZAKLIK		KURULU KAPASİTE		MESLEKİ EĞİTİM YA DA KURS SERTİFİKA BELGESİ	
	0-50	50- 100	YETERSİZ	YETERLİ	MESLEKİ EĞİTİM	KURS SERTİFİKASI
Proje-1		+	+		+	
Proje-2		+		+		+
Proje-3		+	+		+	
Proje-4	+		+		+	
Proje-5		+		+	+	
Proje-6		+		+		+
Proje-7	+			+	+	
Proje-8	+			+	+	
Proje-9		+		+	+	
Proje-10		+		+	+	

İl ve ilçe merkezlerine uzaklık durumlarına göz önünde bulundurulduğunda projelerin %70'inin il merkezine 50 km'den fazla ve %30'unun da ilçe merkezine 10 km'den fazla uzaklıkta oldukları belirlenmiştir (Çizelge 4.2). IPARD programından faydalanacak

projelerin hibe oranlarını etkileyen bir diğer etmen de yatırımın gerçekleştirileceği arazinin dağlık alan listesinde yer alması koşuludur(Anonim, 2014). Programda, denizden yüksekliği en az 1 000 metre olan veya 500 ve 1 000 metre arasında bir yükseklikte bulunan ve minimum %17 eğime sahip olan alan “Dağlık Alan” listesinde yer almaktadır. Bahsi edilen Dağlık Alan kriterini sağlayan köyler ve mahalleler sürekli güncellenerek liste halinde TKDK ve Tarım ve Orman Bakanlığının resmi web sitelerinde yayınlanmaktadır. IPARD I ve IPARD II programlarının 302 tedbirinde yer alan projelerin dağlık alan listesinde yer alması koşulu ile sıralama kriterlerinde ilave puan kazanmaktadır. Bursa'nın il ve ilçe merkezlerinin rakım özelliklerinden dolayı dağlık alan kapsamına girmemesi nedeniyle başvuru projelerin merkeze uzak bölgelerde yoğunlaşmış olduğu gözlemlenmiştir.

Araştırma alanında ki proje sahiplerinin mesleki deneyimleri Çizelge 4.3'de gösterilmektedir. Bunun yanında anket katılımcılarına işletmelerinin faaliyet gösterdiği sektörle ilgili örgün eğitim görüp görmedikleri sorulmuş, 8 işletme sahibinin %80 faaliyet alanıyla ilgili lise veya lisans eğitimlerinin olduğu belirlenmiştir. Ayrıca proje sahiplerine işletmelerinin faaliyet gösterdiği sektörle ilgili sertifikalı mesleki eğitim veya kurs alıp almadıkları sorulmuş ve 2 işletme sahibinin (%20) sertifikalı kurs aldıkları belirlenmiştir. Bu sonuçlar eğitim durumları ile karşılaştırıldığında proje sahiplerinin bir kısmının almış oldukları örgün eğitim diplomalarının direkt işletmenin faaliyette olduğu sektörle alakalı olduğunu ortaya koymaktadır. IPARD programında mesleki yeterlilik kriterinin diploma ile sağlanması sürecinde başvuru yapılan alan ve sektöre yakın olan diplomaların da kabul edilmesi bu sonucun ortaya çıkmasına neden olduğu söylenebilir. Elde edilen sonuçlara göre mesleki eğitim konusunda ortaya konan bulgular Özdemir (2014) tarafından yapılan çalışma ile benzerlik göstermektedir. Bunun yanında bu konuda yapılmış birçok çalışma mevcut olup destek almış işletme sahiplerinin mesleki deneyim gruplarına ait yüzdeler dağılımlar, mesleki sertifika veya kurs alıp almama durumları farklılık arz etmektedir (Tan ve ark. (2018), Çimen (2017), Özdemir (2014), Akın (2016), Taşcıoğlu ve Sayın (2017) ve Koç (2016)). Bu farklılıkların destekleme programının kapsamı, başvuru şartları, destek verilen bölge ve sektörlerin farklı olmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Çizelge 4.3.İşletmelerin Genel Özellikleri-2

	Kişi Sayısı	%
AYLIK NET GELİR		
0 TL – 3.000 TL	3	%30
3.000 TL – 7.000 TL	5	%50
7.000 TL ÜZERİ	2	%20
TARIM DIŞI GELİRİNİZ VAR MI ?		
VAR	6	%60
YOK	4	%40
TARIM DIŞI AYLIK GELİRİNİZ		
0 TL – 3.000 TL	-	
3.000 TL – 7.000 TL	4	%66,6
7.000 TL ÜZERİ	2	%33,4

IPARD programı kapsamında destek almış işletmelerin aylık tarımsal net gelir durumları sorgulandığında Çizelge 4.3’de verilen sonuçlar elde edilmiş, aylık tarımsal net gelir verilerinde en yüksek oranın (%50) ile 3.000 TL-7.000 TL aralığında olduğu gözlemlenmiştir. Çalışma kapsamındaki destek alan işletmelerin %70’nin kurulu kapasitesinin yeterli olarak belirlenmesinin bu aylık tarımsal net gelir dağılım sonuçlarının elde edilmesine neden olduğu söylenebilir.

Araştırmada proje sahiplerine tarım dışı gelirlerinin olup olmadığı sorulmuştur. Çizelge 4.'de gösterildiği gibi proje sahiplerinin aylık tarım dışı net gelirlerine bakıldığında %33,4'ünün tarım dışı gelirinin olmadığı, tarım dışı geliri olanların önemli bir çoğunluğunun da 7.000 TL ve altı tarım dışı aylık net gelire sahip olduğu gözlemlenmektedir. Tarım dışı gelir durumları ile ilgili bu bulgular Tan ve ark. (2018) tarafından yapılmış çalışma ile benzerlik, Koç (2016) tarafından yapılan çalışma ile farklılık göstermektedir.

IPARD programı desteklemeleri hakkında yatırımcıların %30'nun daha önceden hibe desteği almış yatırımcılardan, %40'nın TKDK tanıtım amaçlı yaptığı toplantılardan, geriye kalan %30 oranında yatırımcının da il veya ilçe Tarım Müdürlüklerinden, gazete ilan ve broşürlerden ya da internetten alınan aracılığıyla haberdar olduğu belirlenmiştir. Bu konuda yapılmış birçok çalışma olmakla beraber hibe desteklerinin haber kaynaklarının dağılımları çok farklılık göstermektedir (Tan ve ark. (2018), Iova ve Creţu (2017), Kadiroğlu ve Türko (2018), Akın (2016), Koç (2016) gibi). Bu konuda desteğin yönetiminden sorumlu Kurum'un (TKDK) süreç yönetimi, destek programının içeriği, destek verilen bölge ve sektörler gibi birçok parametreden etkilenebileceğinden dolayı bu farklılıkların oluşması normal görülebilmektedir. Ayrıca yapılan çalışma kapsamındaki proje sahiplerinin %70'i gibi büyük bir çoğunluğu Türkiye'deki kırsal kalkınma faaliyetlerini takip etmekte olduklarını belirtmişlerdir. Bu sonuç Akın (2016) tarafından yapılmış olan çalışma ile benzerlik göstermektedir.

Araştırma kapsamında ki projelerin işletme yapıları ve finansal kaynakları sorgulandığında işletmelerin %60'nın gerçek kişi, %40'nın tüzel kişi olduğu tespit edilmiş, mevcut projelerin 8'inin banka kredisi ile gerçekleştiği, 2'sinin ise kendi öz sermayesi ile faaliyete geçirildiği belirlenmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda işletme yapılarının dengeli olduğu gözlemlenmiş ve mevcut IPARD II programının belirli kriterleri sebebiyle daha önce ki programlara nazaran gerçek kişilerde artış olduğu gözlemlenmiştir. Ortaya çıkan tabloda IPARD programı sıralama kriterlerinde yer alan maddelerin belirgin bir şekilde işletme yapılarına tesir ettiği söylenebilmektedir.

Çizelge 4.4.İşletmelerin Genel Özellikleri-3

	İşletme Sayısı	%
İŞLETMENİZİN TÜRÜ NEDİR?		
GERÇEK	6	%60
TÜZEL	4	%40
PROJENİZDE KULLANILAN FİNANSAL KAYNAK?		
Öz Sermaye	2	%20
Banka Kredisi	8	%80

4.4. SPSS İstatistiksel Analizi

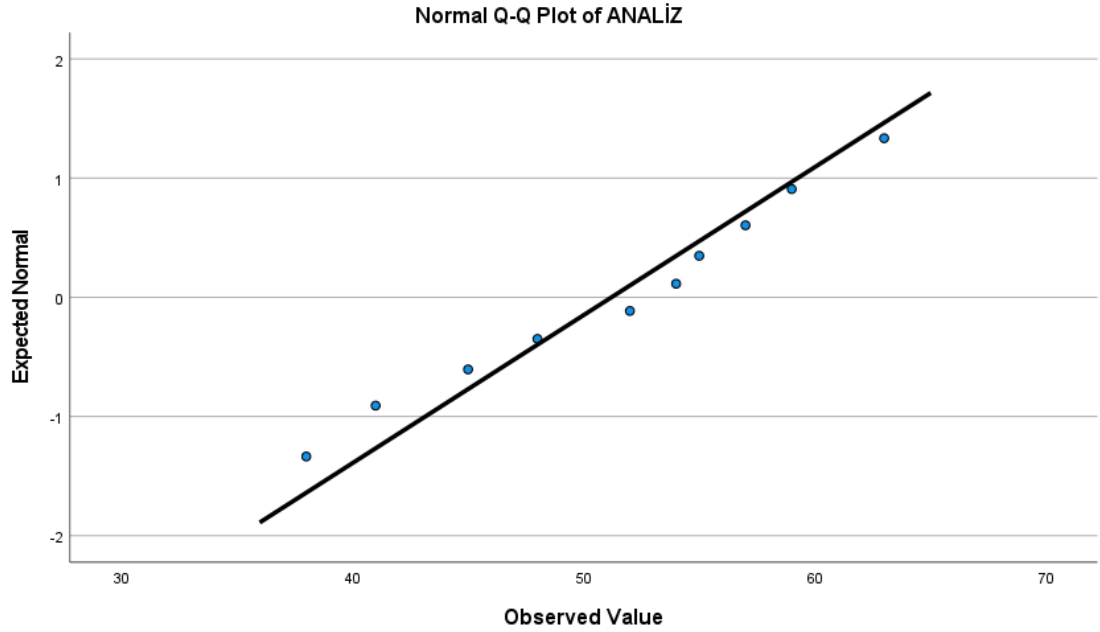
Tez çalışmasında anket uygulaması sonrası elde edilen veriler SPSS programında değerlendirilmiştir. Öncelikle normallik testi uygulanarak bulguların istatistiksel değerleri yorumlanmıştır. Anket çalışması normallik testi kapsamında standart sapma (Std. Deviation), basıklık (Skewness) ve çarpıklık (Kurtosis) değerleri ve Shapiro-Wilk yöntemleri gerçekleştirilerek yorumlanmıştır.

Çizelge 4.5. SPSS Programı İstatistiksel Verileri

KATEGORİ	N	Std. Deviation	Skewness	Kurtosis	Shapiro-Wilk	
					Statistic	Sig.
A	10	8,05	-,330	-,848	,969	,878
B	10	,483	-,642	-,683	,594	0,78
C	10	,632	,132	,139	,794	,062

Çizelge 4.5.'de belirtildiği gibi SPSS programında, anket çalışmasında elde edilen veriler öncelikle A, B, ve C şeklinde kategorize edilerek değerleri girilmiştir. A kategorisi yaş gruplarını, B kategorisi tesislerin il ve ilçe merkezlerine olan mesafesini ve C kategorisi ise işletme sahiplerinin aylık net gelirini oluşturmaktadır. Yapılan analizler sonucu basıklık ve çarpıklık değerlerinin -1,5 ile +1,5 değerleri aralığında yer aldığı görülmektedir. Katılımcı sayısının 50 den az olması sebebi ile Shapiro-Wilk yöntemi tercih edilerek bulguların normallik değerleri gözlemlendiğinde ise p değerlerinin $p > 0,05$ den yukarıda olduğu belirlenmiştir. Tüm incelemelerin neticesinde gerçekleştirilen anket çalışmasında elde edilen bulguları ile ilgili normallik testinin olumlu sonuçlandığı varsayılmıştır.

Şekil 4.5. Normal Q-Q Plot Grafiği

Q-Q grafiği örneklemin, normal dağılımından gelip gelmediğini belirlemek için kantilleri esas alan ve uygulamada yaygın olarak kullanılan grafiksel bir yöntemdir. Şekil 4.5.'de görüldüğü üzere gözlemlerin tek bir doğru etrafında yayılım gösterdiği ve grafik özelinde değerlendirildiğinde anket çalışması verilerinin normal bir dağılım gösterdiği varsayılmıştır.

Tüm bunlara ek olarak, anket çalışması sonucunda elde edilen verilerin bilgisayar ortamına visual basic veri tabanı kullanılarak Excel formatında makro programlar aracılığı ile bilgilerin eksiksiz bir şekilde aktarılması sağlanmıştır. Makro sistemler aracılığı ile hücrelere aktarılan veriler devamında SPSS programında analiz edilerek değerlendirilmiştir.

4.5. SWOT ANALİZİ: IPARD Programı Destekli Kırsal Turizm Tesislerinin Güçlü ve Zayıf Yönleri Fırsatlar ve Tehditler

Kırsal Turizm açısından SWOT analizi; mevcut projelerin durum tespitinin yapıldıktan sonra bu çerçevede avantajlarının ve dezavantajlarının tespit edilip, projeleri ile ilgili karşılaşılabilecek fırsatların ve tehditlerin önceden saptanarak gerekli organizasyonun belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda işletme sahiplerine yöneltilen sorular neticesinde elde edilen veriler Çizelge. 4.5’de paylaşılmaktadır.

Çizelge 4.6. Bursa Bölgesi Kırsal Turizm İşletmeleri Swot Analizi

<u>GÜÇLÜ YÖNLER</u>	<u>ZAYIF YÖNLER</u>	<u>FIRSATLAR</u>	<u>TEHDİTLER</u>
Coğrafi Konum	Ulaşım Düzensizliği	Alternatif Turizm Türleri	Siyasi İstikrarsızlık
Tarihi ve Kültürel etki	Yolların Bozukluğu	Zengin Kaynakların Varlığı	Ekonomik İstikrarsızlık
Uludağ’ın Ünü	Tanıtım Eksikliği	AB Desteklemeleri	Doğal güzelliklerin tahribi
Ulaşılabilirlik	Ticari Doku	Kırsal Kalkınma Politikaları	Çevre Kirliliği
Doğal Kaynaklar	İlçe ve Beldenin Ekonomisi	Bursa Coğrafi Konumu	Alım Gücü Düşüklüğü
İş Gücü	Girişimcilik Kültürü	Bölgesel Çekicilik	Altyapı Sorunları
Tarımsal Kaynaklar	Tesis Doluluk Oranları		Turistik İmaj
Göller, Nehir ve Dereler	Finansman Sorunları		Su kirliliği
Açık ve Yeşil Alanlar	Eğlence Yerlerinin Azlığı		Kurumlar arası iş birliği
Tarihi Eserler			
Yaban Hayatı			
Yöresel Endemik Yapı			
Misafirperverlik			
Her Mevsim Uygulanması			

IPARD programı kapsamında faaliyete geçirilen işletmeler ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular bir tabloda birleştirilerek Swot Analizi şeklinde değerlendirmesi gerçekleştirilmiştir. Öncelikle mevcut işletme sahiplerine projelerini hayata geçirirken düşündükleri güçlü yönlerin neler olduğu sorusu sorulmuş ve hemen hemen benzer cevaplar alınmıştır. Büyük çoğunluk Bursa bölgesinin coğrafi konumun, tarihi ve kültürel etkisinin, Uludağ gibi ün ve isme sahip bir cazibe merkezinin ve

beraberinde mevcut olan göllerin, nehirlerin ve doğal kaynakların projelerine olan ilgiyi arttırabileceğini düşündüklerini belirtmişlerdir. Tüm bunların yanı sıra tarımsal kaynakların fazla oluşu, yeşil alan fazlalığı, yöresel endemik yapılar gibi etmenlerinde bir cazibe noktası etkisi yaratabileceği fikri ortaya çıkmıştır. Bursa bölgesi, kırsal turizmin 12 ay boyunca sürdürülebilir oluşu, iş gücünün fazla olması ve aynı zamanda ulaşılabilirliği düşünüldüğünde yatırım konusunda hiç tereddüt etmeden ilk akla gelen bölgelerden biri haline gelmesi kaçınılmazdır.

Yatırım konusunda her güçlü yönlerin yanında bir de zayıf yönler yer almaktadır. İşletme sahiplerine yöneltilen sorular neticesinde, her birinin verdiği tek ortak cevap tesis doluluk oranları, finansman sorunlar ve ilçe ya da beldenin ekonomik yetersizliği olmuştur. Tüm bunların yanında ulaşım dengesizliği, yolların bozukluğu gibi yapısal sorunlarda yatırımlarını etkilediğini belirtmişlerdir. Tanıtım, ticari doku ve eğlence merkezlerinin yetersizliği gibi diğer sebepler işletme sahiplerini karamsarlığa iten zayıf yönlerden bazılarıdır.

Her ne kadar projelerin avantajlarının yanında dezavantajları olsa da bazı durumlar fırsata çevrilebilir ve bunun neticesinde zayıf yön olarak değerlendirilen bazı etmenler göz ardı edilebilir. Bölgesel çekicilik, doğal kaynakların zenginliği, Bursa bölgesinin coğrafi konumu mevcut ya da yeni projeler için her zaman bir fırsat oluşturmaktadır. İşletme sahiplerinin verdiği cevaplar doğrultusunda, AB desteklemelerinin ve kırsal kalkınma politikalarının kırsal turizm sektörüne yatırımın gelecekte kazançlı bir ticari iş olacağı konusunda ortak bir fikir ortaya çıkarmaktadır. Tüm bunların yanında kırsal turizm sektörünün her geçen gün gelişmesi ile beraberinde alternatif kırsal turizm türlerinin oluşması sonucu sektöre olan ilginin artacağı konusunda düşünceler ortaya atılmıştır.

Proje yetkilileri ile yapılan görüşmenin son aşamasında kendilerini bekleyen tehlikeler hakkında ki fikirleri sorulduğunda da alınan cevaplar büyük oranda birbirine yakınlık göstermektedir. Birçoğu son yıllarda ülkemizde meydana gelen siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın kendilerini etkilediğini söylemişlerdir. Yaşadıkları ekonomik sorunların

ülke politikasının bir neticesi olduğunu, aynı zamanda bunun turistik bir imaj zedelenmesine sebep vereceğinden ötürü duydukları endişeleri dile getirmişlerdir. Doğal güzelliklerin tahribi ve altyapı sorunlarının da her geçen gün giderek arttığını ve bu sayede doluluk oranlarında yaşanan sorunlar ile beraber ekonomik sıkıntıların giderek artacağından duydukları endişeleri dile getirmişlerdir. Çevre kirliliğinin, göller ve nehirler etrafında ki yaşanabilecek su kirliliklerinin önüne geçilememesi kırsal turizme olumsuz anlamda etki edebileceği bir diğer tehlikeli konu olarak ele alınmaktadır.

Gerçekleştirilen SWOT ANALİZİ sonucunda elde edilen veriler Çizelge 4.5. de verilmiştir. Elde edilen veriler ışığında güçlü yönler ve fırsatların diğer olumsuz sonuçlara nazaran daha baskın olduğu. Zayıf yönlerin ve tehdit sayılabilecek durumların fırsata dönüştürülebileceği durumların olduğu gözlemlenmiştir. Bursa bölgesinin cazibesi ve tarımsal kaynakları ile kırsal turizm sektörüne yapılacak olan yatırımların günümüzde ve gelecekte değerli bir konumda olacağı anlaşılmaktadır.

5. SONUÇ

Aday veya potansiyel aday ülkeler için AB'nin uygulamış olduğu mali yardımların temel amacı, aday ve potansiyel aday ülkelerin topluluğa üye olma sürecindeki gereksinim ve önceliklerine hizmet eden projeleri desteklemek, AB uyumunun ve bu uyum için gerekli idari kapasitenin oluşturulmasını sağlamak ve kolaylaştırmaktır.

Bu çalışmada, Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) adıyla uygulanan IPARD programının Bursa ilinde hayata geçirilen kırsal turizm projeleri ile kırsal kalkınma ve sürdürülebilirlik açısından önemi, mevcut projelerin durum analizi gerçekleştirilerek spesifik özelliklerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Projeler ile ilgili yapılacak araştırma kapsamında iklimsel koşullar, ihtiyaç ve gereksinimler, üretim potansiyeli ve kırsal turizm potansiyeli gibi kriterlerin değerlendirmeye alınmış ve bölgesel dağılıma bakılarak gerekli anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Uygulanan çalışmalar sonucunda elde edilen bulgular çizelge halinde bir önceki bölümde paylaşılmış ve bazı istatistiki veriler sunulmuştur.

Yapılan araştırma sonucunda Bursa bölgesinde TKDK tarafından IPARD programı kapsamında desteklenmiş proje sayısının 10 adet olduğu tespit edilmiştir.. Bu 10 projenin 6'sının IPARD I programı kapsamında, 4 tanesinin ise IPARD II kapsamında hayata geçirildiği gözlemlenmiştir. IPARD I programında desteklenen projelerin toplam yatırım maliyeti 9,6 milyon TL tutarında olurken, verilen hibe desteği 3,5 milyon TL tutarındadır. IPARD II programında desteklenen projelerin toplam yatırım maliyeti 5,87 milyon TL, verilen hibe desteği ise 3,02 milyon TL tutarında olduğu yapılan araştırmalar neticesinde ortaya çıkmıştır. Koçak (2009) yapmış olduğu çalışmada AET ile Ankara Anlaşması sonucunda anlaşmaya varılarak imzalanan müzakerelerin başlamasına kadar geçen süreçte Türkiye'nin yararlanmış olduğu mali destekleri araştırmış, AB mali yardımlarının Türkiye'de önceki yıllara göre daha verimli ve tabana yayılmış bir biçimde kullanılmakta olduğu ortaya koyulmuştur. Tüm bu veriler neticesinde tablolarda belirtilen rakamsal değerler baz alındığında kırsal turizm alanında

gerçekleşmesi gereken yatırım sayısının az bulunduğu ve bu konuda yeterli çalışmanın yapılmadığı gözlemlenmiştir.

IPARD I programında proje başvuru aşamasında, sıralama kriterlerinde ki bazı etmenler projelerin sınırını belirlemiş ve bu durum IPARD II programında da devam etmiştir. Mevcut sistem dahilinde belirlenen kriterler gerek IPARD I gerek ise IPARD II programının temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Örneğin başvuru sahibinin gerçek kişi olması durumunda kendisi, tüzel kişiliklerde ise tüzel kişiliği temsil etme yetkisi bulunan kişilerin başvurunun sunulduğu tarihte 40 yaşını doldurmaması olması durumunda 15 puan hak kazanmaları, projelerin başvuru aşamasında etkilendiği etmenlerin başında gelmektedir. Tez kapsamında yapılan araştırmalar neticesinde yaş gruplarının dağılımının genel anlamda dengeli olduğu, proje sahiplerinin %10'nunun 18-39 yaş aralığı grubunda olduğu, %20'sinin 40-50 yaş aralığında olduğu %60'nın 45-60 yaş aralığında olduğu görülmüş ve proje sahiplerinin genelinin orta yaş grubunda olmasından dolayı büyük çoğunluğunun medeni durumu evli (%90) olduğu tespit edilmiştir. IPARD programının Bursa ilinde genç girişimcinin olmaması teşvik etme ve destekleme konusunun gerekli bilginin tam olarak aktarılamadığı ve uygulanamadığı yorumu ile değerlendirilmektedir.

Proje sahiplerini başvuru aşamasında etkileyen bir başka etmen, yatırım uygulama alanının dağlık alanda ve ya orman köyü içerisinde kalması koşuludur. Başvuru sahiplerini projelerinin belirtilen alanlarda faaliyete geçirirler ise 10 puanlık kriteri yerine getirmiş olup başvuru aşamasında bir adım öne geçebileceklerdir. Bursa bölgesinin il ve ilçe merkezlerinin rakım ve coğrafi özelliklerinden dolayı dağlık alan kapsamı dışında kalması projelerin merkezi yerlere uzak bölgelerde kurulmasına sebebiyet vermektedir. Yapılan araştırma sonuçlarına göre projelerin %80'nin il merkezine 50 km'den daha uzak ve %20'sinin de ilçe merkezine 10 km'den fazla uzaklıkta olduğu belirlenmiştir. Dağlık alan kriterleri sayesinde özellikle kırsal kalkınma konusunda IPARD programının Bursa ilinde yatırımların nispeten kırsal bölgelerde yoğunlaşması açısından başarı sağlandığı söylenebilmektedir. Getirilen uygulama ile kırsal kalkınmanın, bölge ekonomisinin ve devamında istihdam gibi

birçok olumlu sonucu beraberinde getirdiği görülmektedir. Dinç (2014) Avrupa Birliği (AB) IPA II bütçe döneminde (2014-2020) aday ülkelere sağlayacağı mali yardım programının yapısı ve işleyişindeki değişiklikleri detaylı olarak incelemiştir. Gerçekleştirilen IPA I uygulamaları çerçevesinde IPA II dönemi için programlama, uygulama, kontrol, izleme ve değerlendirme süreçlerine ilişkin görüş ve öneriler sunulmuştur ve benzerlikler olduğu belirlenmiştir.

IPARD I programında olmayan fakat daha sonra IPARD II programı ile getirilen bir başka önemli kriter ise yatırımın bir kadın yatırımcı tarafından gerçekleştirilmesi ve ya proje sahibi bir kadın olması durumunda 15 puana hak kazanma kriteri olmaktadır. IPARD I programın dahilinde projelere baktığımızda erkek yatırımcıların ağırlıklı olduğu görülmektedir. IPARD II programı ile bu durumun önüne geçmek ve kadın yatırımcı sayısının artırılması hedeflenmektedir. Bu nedenle tez çalışmasının ağırlıklı olarak birinci bütçe dönemi programını kapsadığından dolayı demografik verilere bu durum yansımış, yatırımcıların büyük oranının erkek olduğu tespit edilmiştir. Programın Bursa ilinde özellikle birinci bütçe döneminde öncelikli olarak kadın girişimcileri teşvik etme ve destekleme konusunda yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir. İkinci bütçe dönemindeki proje sayısının artmasıyla birlikte kadın girişimciler oranında yükselme eğilimi beklenmektedir. Araştırma konusunda yer alan kadın işletmeci sayısı 2 olmakla birlikte, iki projenin de IPARD II döneminde gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Bir diğer önemli kriter ise yatırım sahibinin mesleki yeterliliğinin olup olmadığıdır. Başvuru sahibinin mesleki yeterliliğinin belirlenmesi için faaliyet alanı ile ilgili mesleki sertifika, diploma ya da 3 yıl deneyimi bulunması kriteri bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar neticesinde Bursa bölgesinde yer alan kırsal turizm işletmelerinin büyük çoğunluğunun (%80'nin) mesleki yeterliliği olduğu, geriye kalan %20'lik kesimin ise kurs sertifikası olarak bu kriterden yararlandığı ve 15 puanlık haklarından faydalandığı belirlenmiştir.

Belirtilen sıralama kriterleri projelerin başvuru aşamasında Çizelge 2.6'da belirtildiği gibi önemli bir rol oynamaktadır. Bursa bölgesinde yeni bir proje düşünen girişimcilerin

projelerine başlamadan önce mutlaka IPARD programı kapsamında yer alan sıralama kriterlerine tabi kalmaları önem arz etmektedir. Aksi bir durumda 100 puan üzerinden değerlendirilen başvuru projelerinin 30 puan altında kalması projelerin geçersiz sayılmasına sebep olmaktadır. Uyulan her bir kriter ek puan olmakta ile birlikte toplam puan neticesinde projeler sıralamaya alınmakta ve en yüksek puandan başlanılarak sıralamaya tabi tutulmaktadır. Tüm bu sıralama kriterleri dönemsel olarak değişiklik göstermekte ve başvuru alanlarına göre farklılıklar içermektedir.

Tez çalışmasında araştırılan mevcut projelere bakıldığında, proje sahiplerinin eğitim seviyesinde belirgin bir şekilde göze çarpan rakamsal veri %70 gibi yüksek bir rakam ile üniversite mezunu ağırlıklı olmalarıdır. Eğitim seviyesinin yüksek olması hem projenin sürdürülebilirliğine hem de kırsal kalkınma anlamında olumlu bir gösterge olarak gözlemlenmiştir. Eğitim seviyesinin yüksek olması işletmelerin kurulu kapasitelerinin yeterliliğine kadar etki etmiş, mevcut projelerin %70'inde kurulu kapasite yeterli bulunurken, geriye kalan %30'luk alanda kalan diğer işletmelerin kurulu kapasitesi yetersiz bulunmuştur. Yapılan araştırma da eğitim seviyesi ve kurulu kapasite üzerinden yapılan çalışmanın devamında akıllarda işletmelerin gelir düzeylerinin ne denli olduğu merak edilmektedir. İşletme sahiplerinin aylık net gelirleri kontrol edildiğinde %60'lık kısmın tarım dışı net geliri olduğu görülmektedir. Geriye kalan %40'lık kısım ise aylık net gelirinin yeterli olduğu ve bu yüzden tarım dışı gelire ihtiyaç duymadığı yapılan araştırma sonucu elde edilen veriler arasındadır. Bu bulgular ışığında IPARD programın amaçları doğrultusunda nispeten de olsa hedef kitlesine ulaşabildiği değerlendirilmektedir.

Çalışmanın amaçları ve IPARD programının hedefleri doğrultusunda Bursa ilinde desteklenen proje sahiplerinin çoğunluğunun yatırım arazisi ile aynı ilçede ikamet ettikleri görülmüştür. Bunun en belirgin göstergesi Bursa ilinin dağlık alan sınırının merkez'e olan mesafesinin ciddiye alınacak derecede uzak olmasıdır. Dağlık alan kriterlerinin Bursa bölgesinde özellikle kırsal kalkınma konusunda IPARD programı yatırımlarının kırsal bölgelerde yoğunlaşması açısından başarı sağlandığı öngörülmektedir.

IPARD programı desteklemeleri hakkında yatırımcıların, %20'nin daha önceden hibe desteği almış yatırımcılardan, %50'nin TKDK tanıtım amaçlı yaptığı toplantılardan, geriye kalan %30 oranında yatırımcının da il veya ilçe Tarım Müdürlüklerinden, gazete ilan ve broşürlerden ya da internetten bilgi ve haberdar olduğu sonucuna varılmıştır. Bursa ilinde IPARD programı hibelerinden haberdar olunması konusunda büyük oranda TKDK tanıtım toplantıları ve daha önceden destek almış yatırımcılar etkili olmuştur. Burada TKDK'nın Bursa ilinde etkili bir tanıtım toplantısı süreci yürütmüş olduğu ve ayrıca hibe desteği alarak gerçekleşmiş ve faaliyette olan projelerin yeni yatırımcıları yönlendirme, teşvik etme ve heveslendirme konularında oldukça etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Araştırma kapsamında ki projelerin işletme yapıları ve finansal kaynakları sorgulandığında, yapısal anlamda dengeli bir durum söz konusu iken finansal anlamda aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Yapılan araştırma neticesinde gerçek kişilik (%60) olarak başvuru projeleri sayısı tüzel kişiliklere (%40) nispeten biraz daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durumun aynısını finansal kaynak olarak öz sermaye kullanımında söylemek pek mümkün değildir. İşletme sahiplerinin büyük bir çoğunluğu (%80) banka kredisi kullanırken, öz sermayesi ile projelerini gerçekleştiren işletme sayısı (%20) oransal olarak düşüktür. İşletmeleri yapısal olarak değerlendirdiğimizde ortaya çıkan dengeli durumun IPARD programının dönemsel olarak aradığı bazı kriterler sebebi ile değişiklik gösterebileceği anlaşılmaktadır. İşletme sahiplerinin finansal kaynak tercihinin ağırlık olarak banka kredisi yönünde olmasının nedeni olarak ekonomik kriz ve bankaların düşük faizli kredi vermesi gerçekleştirilen görüşmeler ışığında gözlemlenmiştir.

Destek almış proje sahiplerinin işletmelerinin faaliyetleriyle ilgili gelecekteki planları konusunda nispeten yüksek oranda kapasite artırımını yaparak ve aynı zamanda makine ekipman yatırımını arttırmak ve mevcut durumun korunarak faaliyetlerin sürdürülmesi düşüncesi olduğu görülmektedir. Buna göre yatırımcıların ilk aşamada mevcut durumlarını koruma ve sadece ihtiyaç duyulan makine ekipman yatırımları yapmak düşüncesi beraberinde yeni yatırım sonrası faaliyet döneminin başlangıç aşamalarında finansman

zorlukları nedeniyle ilave yatırım yapmama isteği normal karşılanmaktadır. Bu dönemlerde işletmelerin gelirlerinin önemli bir bölümünün yatırım kredisi gibi finansman giderlerini karşılamada kullanılmakta olduğu ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır.. Buna göre IPARD kapasite sınırları kendisine yetmeyen, mevcut finansman durumu elverdiği ölçüde kapasitesini artırmak isteyen faydalanıcılar önemli orandadır.

Kırsal kalkınma ve sürdürülebilirlik açısından istatistiksel olarak tüzel kişilik ve gerçek kişi faydalanıcılar arasında farklılıklar olduğu, tüzel kişilik ile yönetilen işletmelerin yüksek düzeyde algıya sahip oldukları görülmektedir. Gerçek kişilik statüsünde yer alan işletmeler daha çok aile tipi işletmelerdir. Tüzel kişilik işletmeleri ise anonim, limitet, kolektif, vb. gibi şirketlerden oluşmakta ve daha kurumsal ve yüksek kapasiteye sahip işletmelerdir. Bu nedenle tüzel kişilik olan işletmelerin algılarının daha yüksek olması beklendiği gibi çalışma sonuçlarından da görülmektedir.

Tüm bu değerlendirmeler neticesinde, tez çalışması kapsamında Tarımsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından yürütölen proje yetkilileri ile görüşmeler gerçekleştirilip anket çalışması ve Swot analizi tekniği uygulanmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda daha önce yapılan benzer çalışmalar ile karşılaştırmalar yapılarak yeni yatırımlara fikir oluşturmak istenilmektedir. Bursa bölgesinde IPARD programı kapsamında destek almış projelerin TKDK tarafından belirlenen kriterler doğrultusunda şekillendiği yapılan araştırmalar neticesinde anlaşılmaktadır. Yaş, cinsiyet, maliyet, proje yeri gibi kriterlerin belirlenmesinde en önemli etkenin dönemsel olarak ortaya çıkan sıralama kriterleri olduğu gözlemlenmiştir. İşletme sahiplerinin eğitim düzeyi, işletme kurulu kapasitesi ve eğitim seviyelerinin birbiri ile doğru orantılı bir şekilde ilerlediği düşüncesi oluşmaktadır. Eğitim seviyesi daha yüksek olan işletme sahiplerinin, işletmelerinin kurulu kapasitesinin yeterli düzeyde olduğu ve aynı zamanda gelirlerinin de bu doğrultuda yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Proje yönetimi konusunda yeni bir yatırım düşünöldüğünde proje yetkilisinin eğitim seviyesinin yüksek olması, projenin sürdürülebilirliği açısından önemli olduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Son yıllarda kadın girişimcilere önem verilmesi hemen hemen her sektörde olduğu gibi kırsal turizm alanında da ilerleme kaydetmektedir. Yapılan araştırmalar kapsamında IPARD II

programı içerisinde gerçekleşen 4 projeden ikisinin kadın yatırımcı tarafından gerçekleşmesi bu konuda ilerleme kaydedildiğinin göstergesi olarak değerlendirilmektedir. IPARD I programına göre büyük bir artış gösteren bu durum, diğer benzer durumlarda olduğu gibi TKDK tarafından belirlenen kriterler doğrultusunda değişkenlik göstermektedir. İşletmelerin yapısı, mesleki yeterlilik, yönetim ve sürdürülebilirlik kavramları irdelendiğinde her birinin eğitim ve ekonomik şartlar ile ilişkili olduğu, aynı zamanda IPARD programının amaçları doğrultusunda hedef kitlesine ulaşabildiği görülmektedir. İlerleyen dönemlerde genç yatırımcıların sayısını arttırmak adına getirilebilecek bazı kriterler ile birlikte genç kitleyi teşvik edici bir durum ortaya çıkması düşünülmektedir. Mevcut durum analizi yapıldığında genç yatırımcı sayısının hiç olmaması IPARD programı kapsamında teşvik edici bilgilerin ve genç girişimciler açısından ilgi uyandırabilecek bilgilendirmelerde yetersiz kaldığı yönünde değerlendirilmektedir.

Gerçekleştirilen swot analizi sonucu değerlendirildiğinde, projelerin ekonomik ömrünün ve sürdürülebilirliğin sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için bölgesel etmenlerin önemli olduğu görülmektedir. Bursa bölgesini cazip hale getiren coğrafi konumu, tarihi ve kültürü, yeşili ve doğal alanları gibi cazibesi yüksek etmenlere bakıldığında yatırım konusunda doğru yer olduğu konusunda herkesin hem fikir olduğu görülmektedir. Fakat bulunduğunuz yerde ki ticari dokunun, ekonomik yetersizliklerin, ulaşımın ve en önemlisi eğitim seviyesinin düşük olması bazı alanlarda sektörel krizler yaratabilmektedir. Bursa bölgesi içerisinde yeni bir yatırım yeri düşünüyorsanız mutlaka projeyi gerçekleştirmeden önce ulaşım, turistik imaj, ilçe ya da köylerde ki mevcut belediyelerin ekonomik gücü, altyapısal sorunlar gibi durum analizinin doğru yapılması gerektiği öngörülmektedir. İşletme sahipleri ile gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda her birinin bu saydığımız maddelerden en az birini atlayarak projelerini tasarladıklarını ve mevcut durumda ekonomik anlamda yaşadıkları sorunları etkileyen sebeplerin başında ise bu tip durumların olduğu görülmektedir. İşletme sahiplerinin sitemkar olduğu bir diğer konu ise tanıtım. İşletmelerin büyük bir çoğunluğunun tanıtım konusunda ön bir hazırlık içerisinde olmadıkları, işletmeleri faaliyete geçtikten sonra gerekli adımları attıkları ve bu yüzden zorlandıkları ortaya çıkmaktadır. Bu konuda ki

tavsiyemiz mutlaka kurulacak işletmeniz hakkında yeterli düzeyde tanıtım planlaması yapılması ve bölgesel çekicilik, zengin kaynakların oluşu, alternatif turizm türleri gibi etmenler de kullanılarak hedef kitleye doğru bir şekilde ulaşılmasıdır. Her ne kadar siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar proje konusunda girişimci açısından olumsuz bir etki bıraksa da, araştırma kapsamında uygulanan swot analiz sonuçlarında yer alan iyi yönler, fırsatlar vb. tüm olumlu etmenler düşünüldüğünde Bursa bölgesinde yeni bir yatırım yapmak ciddi anlamda karlı bir durum olacağı ve geleceğe dönük ekonomik güzel bir yatırım olacağı öngörülmektedir. Mevcut projelerin kırsal kalkınma stratejilerinin ve sürdürülebilirliğin artırılması konusunda hem fikir oldukları görülmektedir. Kendilerinin projelerini hayata geçirmede ki en büyük desteklerinin sağlanan hibe teşvik programları olduğu, bu program sayesinde girişimde bulunabildikleri ve devamında istihdam, kalkınma gibi konularda atılım gösterebildiklerini görülmektedir.

Sonuç olarak özetlemek gerekirse, Bursa bölgesinde IPARD programı destekli kırsal turizm projelerinin değerlendirilmesi yapılmış ve elde edilen bulgular SPSS programında analiz edilerek tez çalışmasında paylaşılmıştır. Rakamsal veriler ışığında olumlu ve olumsuz yönler belirtilmiş olmakla birlikte, eksiklik görülen kısımlar ile ilgili fikir beyan edilmiştir. Bursa bölgesinin potansiyeli göz önünde bulundurulduğunda mevcut proje sayısının yetersiz olduğu ve proje sayısında artış beklendiği düşüncesi öngörülmektedir. Bursa bölgesinde kırsal turizm alanında yeni bir yatırım düşünen girişimciler için IPARD programına başvuru aşamasında gerekli tüm koşullar ve aşamalar belirtilmiştir.

KAYNAKLAR

Akın, O. 2016. Denizli ilinin kırsal kalkınma potansiyelinin AB'nin Katılım Öncesi Mali Yardım Aracının, Kırsal Kalkınma bileşenine (IPARD) göre değerlendirilmesi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25(1): 340–356.

Anonim, 2001. Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (2014-2020). Tarım ve Orman Bakanlığı, Ankara.

Anonim, 2009. TÜİK, İstatistiklerle Türkiye, 2009. Türkiye İstatistik Kurumu, Yayın no:3352, Ankara.

Anonim, 2010. Belirli Tarım Ürünleri için Sektör Analizi Raporlarının Hazırlanması. <http://www.setbir.org.tr/ana/rapor.asp?uid=4>-(Erişim tarihi: 12.03.2010).

Anonim, 2011. Türkiye ve AB'de Kırsal Kalkınma: Bir Mevzuat Derlemesi. T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.

Anonim, 2014. Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (2014-2020). Tarım ve Orman Bakanlığı, Ankara.

Anonim, 2019. TKDK Bursa İl Koordinatörlüğü, Bursa Yatırımları Bilgi Notu. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, yayın no: 21 Şubat 2018, Bursa.

Anonim, 2020. Aydın, Denizli ve Muğla İllerinde Eko turizm Tesisi Yatırımına Yönelik Ön Fizibilite Raporu. GEKA.

Anonim, 2021a. IPA I ve IPA II Dönemi Programlama. [https:// www .ab.gov.tr /45627](https://www.ab.gov.tr/45627).
Html

Anonim, 2021b. IPA I ve IPA II Dönemi Programlama. [https:// www .ab.gov.tr /45627](https://www.ab.gov.tr/45627).
Html

Anonim, 2021c. Bursa Nüfus, Konum, İklim ve Coğrafya. [https://www.bursa.com.tr /tr/sayfa/nufus-konum-iklim-ve-cografya-47/](https://www.bursa.com.tr/tr/sayfa/nufus-konum-iklim-ve-cografya-47/)

Anonim, 2021d. Bursa'nın Tarihi Yerleri – Bursa'da Gezilecek Tarihi Yerler. <https://www.gezgezinsani.com/bursanin-gezilecek-tarihi-yerleri/>

Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD), (2018). (2014-2020), https://www.tkd.gov.tr/Content/File/Ipard/IPARDII_Programi-Turkce_3Cagri.pdf ,

- Aslan, S., Demirhan, Y., Ertas, M. 2016.** Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma bileşeni (IPARD I) ve Mardin iline etkileri. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7(1): 232–254.
- Asoğlu, V. & Binici, T. (2015).** KKYDP Ekonomik Yatırımlarının Değerlendirilmesi: Şanlıurfa ve Diyarbakır Örneği . *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* , 14 (52) , . DOI: 10.17755/esosder.26433
- Bedel, N. E.2019.** Tarım ve kırsal kalkınmayı destekleme kurumu tarafından desteklenen tarımsal işletmelerde kırsal kalkınma, kalite ve sürdürülebilirlik algısı üzerine bir alan araştırması (Bursa ili). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Bora, T.,Özaktan, H., Yıldız, M. 1994.** Marmara ve İç Anadolu Bölgesinin Bazı İllerinde Kültür Mantarı Üretim Evlerinde Saptanan Fungal ve Bakteriyel Hastalık Etmenleri. TÜBİTAK-TOAG-789 Sayılı Proje Kesin Raporu (Yayınlanmamış Araştırma), Ankara.
- Civelek, 2013.** Sürdürülebilirlik kapsamında agro-turizm ve kırsal kalkınma ilişkisi: Muğla yöresindeki TaTuTa çiftliklerinin agro-turizm potansiyeli yönünden değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*.
- Çeken, H., Karadağ, L. ve Dalgın, T. 2007.** Kırsal Kalkınmada Yeni Bir Yaklaşım Kırsal Turizm ve Türkiye’ ye Yönelik Teorik Bir Çalışma. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 8 (1): 1- 14.
- Çimen, A. O. 2017.** IPARD Programının kırsal alanda ekonomik kalkınmaya ve yararlanıcılara katkıları ve beklentiler üzerine bir araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*, AÜ Fen Bilimler Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Ankara.
- Çobanoğlu, F. , Cankurt, M. , Tunalioğlu, R. , Yılmaz, H. İ. & Nalbantoğlu, A. (2017).** Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programının Etkisinin Değerlendirilmesi: Bursa İli Örneği . *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi* , 14 (1) , 0-0 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/jotaf/issue/29442/315435>
- Çolak, O., Ertuğrul, C. 2018.** Avrupa Birliği bölgesel politikalarında mali araçların rolü: Türkiye açısından bir değerlendirme. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(2): 91–110.

- Çütçü, İ., Telli R., 2019.** Avrupa Birliği Tarımsal ve Kırsal Kalkınma Destek Programı (IPARD) ile Tarım İhracatı İlişkisi: Türkiye Örneği. İktisadi idari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi. 4(8).
- Dağlıoğlu E. 2008.** İpard Programı Kapsamında Türkiye'ye Verilecek Desteklere İlişkinin Ödeme Süreci ve Bu Sürecin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. Tarım ve Köy işleri Bakanlığı. Ankara
- Dinç, G. 2014.** 2014-2020 İPA II dönemi hazırlıkları ve 2007-2013 İPA I dönemi ile karşılaştırılması. *Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi*, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Ankara.
- Doğan, 2010.** A, Kırsal Kalkınma Yaklaşımlar ve Türkiye Deneyimi, Ankara, Palme Yayıncılık,
- Düzgüneş, O., Akman, N. 1995.** Varyasyon kaynakları. Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın no 1408, Ders Kitabı: 406, 146 s.
- Efe, (2017).** Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, cilt.1, ss.222-241, 2017
- Emekli ve Baykal, 2014.** Ege Coğrafya Dergisi, 20/1(2011), 1-16, İzmir Aegean Geographical Journal, 20/1 (2011), 1-16
- F. Fidan - D. Nam, (2012).** / KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14 (23): 51-57
- Fleischer, A. ve Tchetchik, A., 2005.** Kalkınmanın Gerçekleşebilmesi İçin Kırsal Alanda Yeniden Yapılanması, 3. Tarım Ekonomisi Kongresi, Ziraat Bankası Yayını, Ankara. Ankara.. “Does Rural Tourism Geray, C., 2011. Kırsal Gelişme Politikaları, Phoenix Yayınevi-257, Ankara.
- Gluscevic, S., Maksimovic, S., Pejanovic, R., Simeunovic, T. 2017.** Possibility of rural sector development in Serbia using IPARD program. *Economics of Agriculture*, 64(2): 753-767.
- Gülçubuk, B., Köksal, Ö., Ataseven, Y., Gül, U., Kan, M. 2016.** Kırsal Kalkınma Desteklerinin Ulusal Düzeyde Etkileri: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) Projelerinin İncelenmesi. *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 32-41.

- Gürbüz İ.B, Bedel N.E. 2014.** AB Mali Yardım Politikası Yapısı, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Açısından Değerlendirilmesi. XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi 3-5 Eylül 2014, Samsun
- Işık, N., Baysal, D. (2011).** Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Türkiye'de kırsal kalkınma politikaları: Genel bir değerlendirme. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 12, 1, 165-186.
- Kadiroğlu, A.,Türko, E. S. 2018.** Bölgesel kalkınma ajansı mali destek programlarından faydalanan işletmelerde proje süreci: Kudaka örneği. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, (2): 49–70.
- Kiper ve ark. (2011).** Doğal Peyzaj özelliklerinin kırsal turizm gelişimine etkisi: Tekirdağ İli Şarköy İlçesi örneği. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi
- Koç, A. 2016.** Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Kırsal Kalkınmanın Finansmanı Kapsamında İpard. *Doktora Tezi*, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Isparta.
- Koç N, Şahin Ş 1999.** Kırsal Peyzaj Planlaması. Ankara Univ., Ziraat Fak. Ders Kitabı: 463, Ankara.
- Koçak, S. Y. 2009.** Ankara Anlaşması'ndan müzakerelere Avrupa Birliği mali yardımları. *Yönetim ve Ekonomi*, 16(2): 133–146.
- Mehter Aykın, S., Gürsoy, K. 2011.** Müzakere sürecinde Türkiye'ye yönelik Avrupa Birliği mali yardımları: Taahhütler ve gerçekleştirmeler. *Yönetim ve Ekonomi*, 18(2): 159-179.
- Mortan, M., Vereş, V., Baci, L., Ratiu, P. 2018.** Family farms from Romania Nord Vest Region in the context of the rural sustainable development. *CES Working Papers*, 10(1): 111-128.
- Olgun, F. A., Sevilmiş, G. 2017.** AB Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma programı (IPARD) ve Türkiye açısından değerlendirilmesi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 100 23(1): 25-36.
- Özçatalbaş, O. (2006).** Türkiye'de Kırsal Turizm Potansiyeli ve Geliştirilmesi, Turizm ve Mimarlık Sempozyumu (28-29 Nisan), Bildiriler Kitabı, Antalya s: 272-278.
- Özdemir, Ş. 2014.** IPARD Kapsamında Faydalanıcıların Özelliklerinin Değerlendirilmesi: Konya İli Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, SÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Konya.

- Shapiro, S. S., Wilk, M. B., Chen, H. J. 1968.** A comparative study of various tests for normality. *Journal of The American Statistical Association*, 63(324): 1343-1372.
- Şerefoğlu, C., Atsan, T. 2012.** The impact of the EU instrument for pre-accession for rural development (IPARD) to Turkey. *Scientific Papers Series "Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development"*, 12(4): 149-155.
- Tan, S., Ekinci, Ö., Kurt, H., Karakoç, N. 2018.** Çanakkale’de IPARD projesi kapsamında makine ekipman desteği alan üreticilerin memnuniyet düzeyini etkileyen faktörlerin analizi. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 6(1): 1-8.
- Taşcıoğlu, Y., Sayın, C. 2017.** Batı Akdeniz Bölgesi’nde Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programı’ndan yararlanan işletmelerin destekleme programını kullanmalarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Türk Tarım - Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 5(7): 786-791.
- Türkan, Y., Değirmenci, Ö. 2017.** KOSGEB desteklerini kullanan işletmeler açısından değerlendirilmesi ve Bingöl ili uygulaması. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (İktisat Özel Sayısı): 159-175.
- Türkmen ve ark., (2012).** KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 14 (23): 47-50, 2012
- Zengin, B., Savgın, E. C. 2016.** Katılım öncesi AB kırsal kalkınma fonları IPARD kırsal turizm desteklerinin incelemesi. *Akademik Bakış Dergisi*, (57): 84-100.

EKLER

EK-1: ANKET FORMU

A-YATIRIMCIYA AİT BİLGİLER	
CİNSİYET	ERKEK ( ) KADIN ( )
MEDENİ DURUM	EVLİ ( ) BEKAR ( )
YAŞ ARALIĞI	18-39 ( ) 40-49 ( ) 50-60 ( ) 60+ ( )
EĞİTİM DURUMU	İLKOKUL ( ) ORTAOKUL ( ) LİSE ( ) ÜNİVERSİTE ( )
AYLIK NET GELİRİNİZ	0-3000TL ( ) 3000-7000TL ( ) 7000TL+ ( )
TARIM DIŞI GELİRİNİZ VAR MI?	EVET ( ) HAYIR ( )
TARIM DIŞI GELİRİNİZ	0-3000TL ( ) 3000-7000TL ( ) 7000TL+ ( )

B-TESİSE AİT BİLGİLER	
İŞLETME TÜRÜ	GERÇEK ( ) TÜZEL ( )
KURULU KAPASİTE	YETERLİ ( ) YETERSİZ ( )
TESİSİN İL MERKEZİNE OLAN UZAKLIĞI	0-50 KM ( ) 50-100 KM ( )
FİNANSAL KAYNAK	ÖZ SERMAYE ( ) BANKA KREDİSİ ( )
MESLEKİ YETERLİLİK	SERTİFİKA ( ) DİPLOMA ( )
MESLEKİ DENEYİM	VAR ( ) YOK ( )
YATIRIM MALİYETİ	20000-249000€ ( ) 250000-500000€ ( )

EK 2: ANKET FORMU

SORULAR		AÇIKLAMA
1.	IPARD programından nasıl haberdar oldunuz?	
2.	IPARD programını faydalı buluyor musunuz?	
3.	IPARD programından faydalanması için yeni girişimcileri yönlendirmeyi düşünür müsünüz?	
4.	Mesleki yeterliliğiniz ne gibi avantajlar sağlamaktadır?	
5.	Mevcut işletme yapınızın avantaj ve dezavantajları nelerdir?	
6.	Mevcut işletmeniz dışında ek gelire ihtiyaç duyuyor musunuz?	
7.	Mevcut işletmenizi kurarken sermaye açısından ne gibi zorluklarla karşılaştınız?	
8.	Proje alanının konumunu belirlerken nelere dikkat ettiniz?	
9.	Proje alanının merkeze uzaklığı sizin için ne gibi avantaj ya da dezavantaj oluşturmaktadır?	
10.	Proje alanının yer aldığı ilçe, beldenin ekonomik durumu sizi ne gibi durumlarda etkilemektedir?	
11.	Proje alanının yer aldığı bölgenin alım gücü seviyesi nasıl bir etki yaratmaktadır?	
12.	Proje alanının yer aldığı ilçe, beldenin alt yapı durumu işletmenizin gelişiminde ne kadar etkilidir?	
13.	İşletmenizde kaç kişi istihdam ediyorsunuz?	
14.	İşletmenizin bölgesel kalkınmada rolü nedir?	
15.	Kırsal kesimde yaşayan insanlar işletmeniz hakkında neler düşünüyor?	
16.	Kırsal Turizm tesislerinin sayısını yeterli buluyor musunuz?	
17.	Sürdürülebilirlik açısından IPARD programı kapsamında gerçekleşen projeler hakkında ki düşünceleriniz neler?	
18.	IPARD programı kapsamında yeni yatırımların gerçekleşmesi sizi ne şekilde etkilemektedir?	
19.	Girişimci yeni bir yatırım düşündüğünde neden Bursa bölgesini tercih etmeli?	
20.	IPARD programı kapsamında yeni girişimcilere neler söylemek istersiniz?	

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Bilal ÖLMEZ
Doğum Yeri ve Tarihi : Manisa – 28.05.1990
Yabancı Dil : İngilizce

Eğitim Durumu
Lise : Cumhuriyet Anadolu Lisesi / MANİSA – 2007
Önlisans : Celal Bayar Ün. Tarım Alet ve Makine Bölümü - 2011
Lisans : Uludağ Üniversitesi Biyosistem Mühendisliği - 2017

Çalıştığı Kurum/Kurumlar : LANSY GROUP DANIŞMANLIK-BURSA (2015/2017)
: EKO TEKNİK DANIŞMANLIK-İZMİR (2019-...)

İletişim (e-posta) : bilal.olmez@windowslive.com

Yayımları :

Evaluation of Rural Tourism Potential and Practices inBursa,E -ISSN: 2602-4462, 1 (2): 42-46,
2017